ማውጫ

ይዘት ገፅ

ማውጫ I

መግቢያ III

ምዕራፍ አንድመግኛ 1

1. የዞናችን መገኛ 1

1.1. የዞናችን አንፃራዊ መገኛ 3

1.2. የዞናችን ፍፁማዊ መገኛ 6

1.3. በዞናችን ጠቃሚ ቦታዎች መገኛ 8

1.4 የአጐራባች ዞኖች ስፍራና ስሞች 9

ማጠቃለያ 12

የምዕራፉ ማጠቃለያ የክለሳ ጥያቄዎች 13

ምዕራፍ ሁለት፣ሳይንስን ማስተዋወቅ 15

2. ምግብና የቤተሰብ ደህንነት 15

2.1. ምግብ እና ጤና 16

2.2. የምግብ አስፈላጊነት 17

2.2.1 አራቱ ዋና ዋና የምግብ ክፍሎች 18

2.2.2 የምግብ ብክለት መንስኤዎች 22

2.3. የግል ንፅህና አጠባበቅ 24

2.3.1. ንፅህናችንን ለምን እንጠብቃለን? 26

2.3.2የግል ንፅህና ጉድለት በሌሎች ሰዎች ላይ ምን ሊያስከትልይችላል? 27

2.3.3. በንጽህና ጉድለት ምክንያት የሚከሰቱ በሽታዎች 28

2.3.4. ጤናማ እና የታመሙ ሰዎችን ማነፃፀር 28

2.3.5. ለታመሙ ሰዎች ትኩረት እና እንክብካቤ መስጠት 29

2.4. የቁስ አካላዊ ለውጦች 32

2.5. የብርሃን አስፈላጊነት 35

ማጠቃለያ 36

የምዕራፉ ማጠቃለያ የክለሳ ጥያቄዎች 37

ምዕራፍ ሦስትየተፈጥሮ አካባቢ 38

3.1. የዞናችን የአየር ንብረት 40

3.1.1. በአየር ሁኔታ እና በአየር ንብረት መካከል ያለው ልዩነት 41

3.1.2. የአየር ንብረት አካላት 42

3.1.3. የአየር ንብረት ቁጥጥር 43

3.2. የተፈጥሮ ሀብት 45
3.2.1.የተፈጥሮ እና ሰው ሰራሽ ሀብቶች 46
3.2.2. በዞናችሁ ውስጥ የሚገኙ የተፈጥሮ ሀብቶች 48
3.2.3 በዞናችሁ ውስጥ የእያንዳንዱ የተፈጥሮ ሀብቶች አጠቃቀም እናእሴቶች 53
3.3 በዞናችሁ ውስጥ ለመኖር እና ለልማት የተፈጥሮ ሀብቶችአስፈላጊነት 55
3.3.1.በዞናችሁ የተፈጥሮ ሀብት የመመናመን፣ የመበላሸት መንስኤዎች እናውጤቶች 56
3.3.2. በዞናችሁ የሀገር በቀል እና መደበኛ የተፈጥሮ ሀብት ጥበቃና የጥበቃእርምጃዎች 60
3.3.3. በዞናችሁ የተፈጥሮ ሀብት ጥበቃና የጥበቃ ጥቅሞች 62
3.5.ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች እና ዉጤቶች 66
ማጠቃለያ 69
የምዕራፉ ማጠቃለያ መልመጃ/ የክለሳ ጥያቄዎች/ 70
ምዕራፍ አራትማህበራዊ አካባቢ 71
4.1. የባህል ብዝሃነት 72
4.1.1.ባህል እና ባህላዊ ልምዶች ትርጓሜ እና ምሳሌዎች 73
4.1.2. የተለያዩ ባህሎች በዞናችሁ 75
4.1.3. በዞናችሁ የሚገኙ ቋንቋዎች 78
4.1.4. በዞናችሁ ለተፈጥሮ ሀብት ጥበቃ አስፈላጊ ባህላዊ ልምዶች 79
4.1.5. በዞናችሁ ዋና ዋና የኢኮኖሚ እንቅስቃሴዎች 80
4.1.7. የግብይትትርጓሜ 84
4.1.7.በዞናችሁ ለገበያ የሚቀርቡ የተፈጥሮ ሀብት እና ምርቶቻቸዉ 85
4.1.8.በዞናችሁ የተፈጥሮ ሀብት እና ምርቶቻቸዉ የግብይት ልምዶች 86
4.1.9.ለሰዎችና የሸቀጦች የመጓጓዣ መንገዶች 87
ማጠቃለያ 89
የምዕራፉ ማጠቃለያ መልመጃ/ የክለሳ ጥያቄዎች/ 90
ምዕራፍ አምስትየተለየ ትኩረት የሚሹ ጉዳዮች 92
5.1. የመንገድ ደህንነት 93
5.2. ኤች አይ ቪ/ ኤድስ 100
ማጠቃለያ 104
የምዕራፉ ማጠቃለያ መልመጃ/ የክለሳ ጥያቄዎች/ 105

መግቢያ

የአካባቢ ሳይንስ ትምህርት በተማሪዎች አካባቢ የሚገኙ ማህበራዊና ተፈጥሮአዊ ገፅታዎችንበተሟላሁኔታ ለማወቅ፣የእርስ በርስ ግንኙነታቸዉን ለመረዳትና የእነዚህን ዕዉቀት ለሰዉ ልጅ ጥቅም ለማዋል የሚረዳ ትምህርት ነዉ።ይህ ትምህርት የሕብረተሰብ ሣይንስ ፣የተፈጥሮ ሣይንስ፣ የአካባቢ ትምህርት እና የጤና ትምህርትን ዕዉቀት፣ ክህሎት፣ ልምድ፣ችሎታ፣ዝንባሌና አመለካከት በማዋሀድ ለመማር ምቹ በሆነ ሁኔታ የተቀናጀ ትምህርት ነዉ። በዚህ መሠረት የ3ኛ ክፍል የአካባቢ ሳይንስ የመማሪያ መጽሐፍ ለደረጃዉ የተዘጋጀዉን ሲለበስ መነሻ በማድረግ በአዱሱ መርሃ ትምህርት ላይ ተመስርቶ የአካባቢን ነባራዊ ሁኔታዎች በማገናዘብ የተዘጋጀ ሲሆን በውስጡ አምስት ምዕራፎችን አካቷል። እነዚህም መግኛ፣ ሳይንስን ማስተዋወቅ፤ ተፈጥሯዊ አካባቢያችን፣ማህበራዊ አካባቢ እና የተለየ ትኩረት የሚሹ ጉዳዮች የሚሉትን ይዘቶች በተቀናጀና ለመማር ማስተማር በሚያመች መልኩ እንዲያካትቱ ተደርጎ የተዘጋጀ ነዉ።

በመሆኑም ተማሪዎች የተለያዩ ተግባራትና ክንዋኔዎችን በሚገባ በመረዳትና በተናጠልም ሆነ በቡድን በመስራት የዕዉቀት አድማሳችሁን ለማስፋትና ከትምህርቱ ክህሎትና ዝንባሌ ለማዳበር የበኩላቸዉን ጥረት ማድረግ ይጠበቅባቸዋል።

ምዕራፍ አንድ
መግኛ

1. የዞናችን መግኛ

ከምዕራፉ የሚጠበቁ አጥጋቢ የመማር ብቃቶች

ተማሪዎች ይህን ምዕራፍ ተምራችሁ ስታጠናቅቁ፡-

- አቅጣጫን የመለየት ክህሎትን ታዳብራላችሁ፡፡
- ንድፎችን እና ካርታዎችን በመጠቀም ከሰዎች ጋር ለመግባባት ፈቃደኛነትን ታሳያላችሁ፡፡
- በዞናችሁ አንጻራዊቦታንትገልጻላችሁ፡፡
- ፍፁማዊ መግኛ ማለት ምን ማለት እንደሆነ ትገልጻላችሁ፡፡
- የአካባቢያችሁን አንጻራዊ መግኛ ትለያላችሁ፡፡
- የዞናችሁን ፍፁማዊ መግኛ ታመለክታላችሁ፡፡
- ኬክሮስ እና ኬንትሮስ በመጠቀም በዞናችሁ ካርታ ላይ የቦታዎችን አቀማመጥ ታሳያላችሁ፡፡
- በዞናችሁ ውስጥ ጠቃሚ ቦታዎችን ለማመልከት ኬክሮስ እና ኬንትሮስ ትጠቀማላችሁ፡፡
- በዞናችሁ ውስጥ ጠቃሚ ቦታዎችን ለማመልከት የጎግል ካርታ(Google map) እና ጎግል የምድር መመልከቻ (Google earth) አጠቃቀም ዕውቀትን ታሳያላችሁ፡፡

በምዕራፉ የተካተቱ ይዘቶች

የንዑስ ርዕሱ ይዘቶች

1.1. የዞናችን አንጻራዊ መግኛ

1.2. የዞናችንፍፁማዊ መግኛ

1.3. በዞናችን ውስጥ ጠቃሚ ቦታዎች መግኛ

1.4. የአጎራባች ዞኖች መግኛ እና ስሞች

መግቢያ

በሁለተኛ ክፍል የአካባቢ ሳይንስ ትምህርት የወረዳችሁን መገኛ፣ዋናዋና የመሬት አቀማመጥ፣ፍዑማዊ እና አንጻራዊ መገኛ፣ጠቃሚ ቦታዎች፣ አጐራባች ወረዳዎች እና ስሞች የሚሉ ይዘቶችን ተምራችኋል፡፡በዚህ ምዕራፍ ውስጥ ደግሞ የዞናችሁን መገኛ፣ፍዑማዊ እና አንጻራዊ መገኛ፣ ጠቃሚ ቦታዎችና አጐራባች ዞኖች መገኛ ስፍራ እና ስሞች የሚሉ ይዘቶች ተካተዋል፡፡

መታወስ የሚገባቸው ቁልፍ ቃላት፡-

- አንጻራዊ መገኛ
- ኬክሮስ
- አጐራባች
- ፍዑማዊ መገኛ
- ኬንትሮስ
- ጠቃሚ ቦታዎች

1. የዞናችን መገኛ

ከንዑስ ርዕሱ የሚጠበቁ አጥጋቢ የመማር ብቃቶች

ተማሪዎች ይህን ንዑስ ርዕስ ተምራችሁ ስታጠናቅቁ፡-

- አራቱን መሰረታዊ አቅጣጫዎች የመለየት ችሎታን ታዳብራላችሁ፡፡
- ከአራቱ አቅጣጫዎች አንፃር በዞናችሁ ዉስጥ የሚገኙትን ጠቃሚ ቦታዎችን ታመለክታላችሁ፡፡
- የዞናችሁን አንፃራዊና ፍዑማዊ አቅጣጫን ትለያላችሁ፡፡

ዞን ማለት ከወረዳ ቀጥሎ የሚገኝ መንግሥታዊ አስተዳደር እርከን የያዘ ሆኖ በውስጡ የተለያዩ ወረዳዎችን ያቀፈ ነው፡፡ እንዲሁም ዞን ልዩ ልዩ መልካዓምድራዊ ገጽታዎች፣ ማህበራዊ ተቋማት፣ ሀይማኖታዊ ተቋማት እና የተፈጥሮ ሃብቶችን ወዘተ... የያዘ ሰፊ መሬት ሆኖ በዉስጡ ህዝቦችን ያካተተ መንግሥታዊ የአስተዳደር መዋቅር ነው፡፡

ተግባር1.1. የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- የዞናችሁን መሰረታዊ አቅጣጫዎችን መለየት

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1. መሰረታዊ አቅጣጫዎችን ዘርዝሩ፡፡
2. የምትኖሩበትን አካባቢ ወይም ዞን አቅጣጫ ከሌሎች ዞኖች /ልዩ ወረዳ/ እንዴት ለይታችሁ ማወቅ ትችላላችሁ?

የአንድን ቦታመገኛ በአንፃራዊና በፍፁማዊ መንገድ ለይቶ መግለፅ ይቻላል፡፡ ስለዚህ የዞናችሁን መገኛ ለመግለፅ ሁለት መንገዶች ትጠቀማላችሁ፡፡ እነሱም፡-

1. አንፃራዊ መገኛ 2.ፍፁማዊ መገኛ ናቸዉ፡፡

1.1. የዞናችን አንፃራዊ መገኛ

አንፃራዊ መገኛ አንድ ቦታ ከሌላ ቦታ አንፃርየሚገኝበትን አካባቢ ለማወቅ የምንጠቀምበት ዘዴ ነዉ፡፡ ለምሳሌ፡- በስተግራ፣በስተቀኝ፣ከበስተኋላ፣ከፊትለፊት፣ከታች፣ከላይበማለት መግለፅ ይቻላል፡፡በተጨማሪም የአንድን ነገር አንጻራዊ መገኛ ከአንድ ቋሚ አካባቢ አንፃር ተነስተን በአራቱ መሰረታዊ አቅጣጫዎች ማመላከት ይቻላል፡፡

የዞናችሁን አንፃራዊ መገኛ ለማወቅ በመጀመሪያ አራቱን አብይ አቅጣጫዎች ማወቅ ያስፈልጋል፡፡እነዚህም ሰሜን፣ደቡብ፣ምስራቅ እና ምዕራብ ናቸው፡፡

የምንገኝበት ዞን ከሌሎች ዞኖች ወይም ወረዳዎች ለይተን ለማወቅ በአንጻራዊ መገኛ ማመልከት ይቻላል፡፡

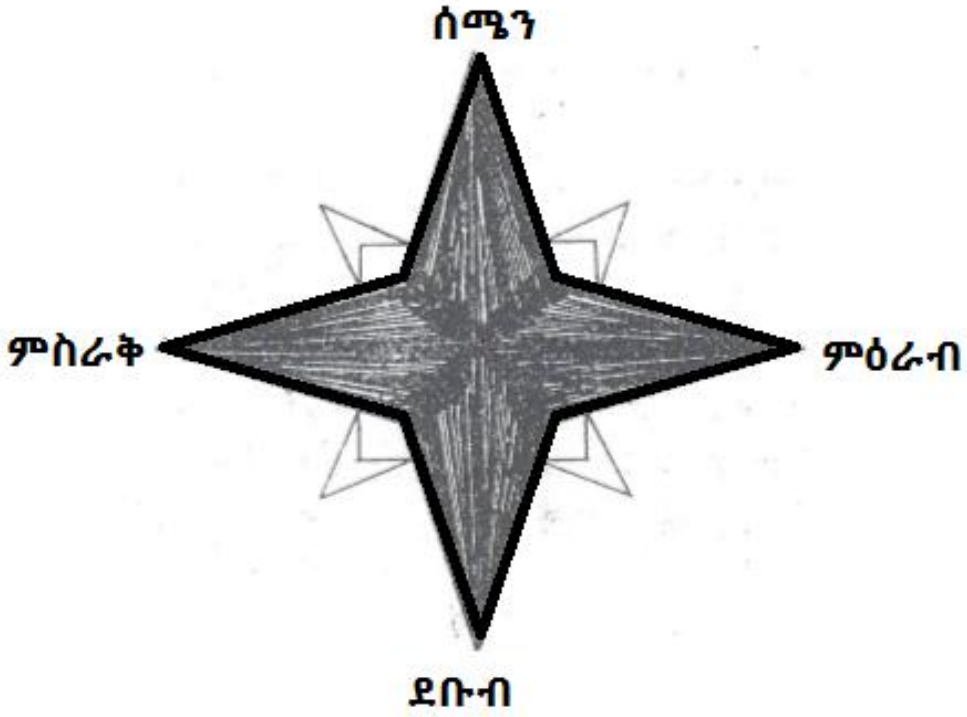

ሥዕል-1.1.አራቱ መሰረታዊ አቅጣጫዎች

ተግባር1.2. የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- የዞናችሁን አንፃራዊ አቅጣጫና አዋሳኝ ዞን/ልዩ ወረዳ/ ወይምክልል መለየት

መመሪያ፡ከታች በቀረበው የደ/ብ/ብ/ሕ/ክልል ካርታ/ሥዕል1.2/ ተጠቅማችሁ በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

1. **እናንተ የምትገኙበት ዞን፡-**

   በሰሜን ከ_____ዞን /ልዩ ወረዳ/ ወይም ክልል ይዋሰናል፡፡

   በደቡብ ከ_____ዞን /ልዩ ወረዳ ወይም ክልልይዋሰናል፡፡

   በምስራቅ ከ_____ዞን /ልዩ ወረዳ/ ወይም ክልልይዋሰናል፡፡

በምዕራብ ከ_____ዞን /ልዩ ወረዳ/ ወይም ክልል ይዋሰናል፡፡

2. **እናንተ የምትገኙበት ዞን /ልዩ ወረዳ/ የክልሉሰሜናዊክፍል፣ ደቡባዊ ክፍል፣ ምስራቃዊ ክፍል ወይም ምዕራባዊ ክፍል መሆኑን ለዩ፡፡**

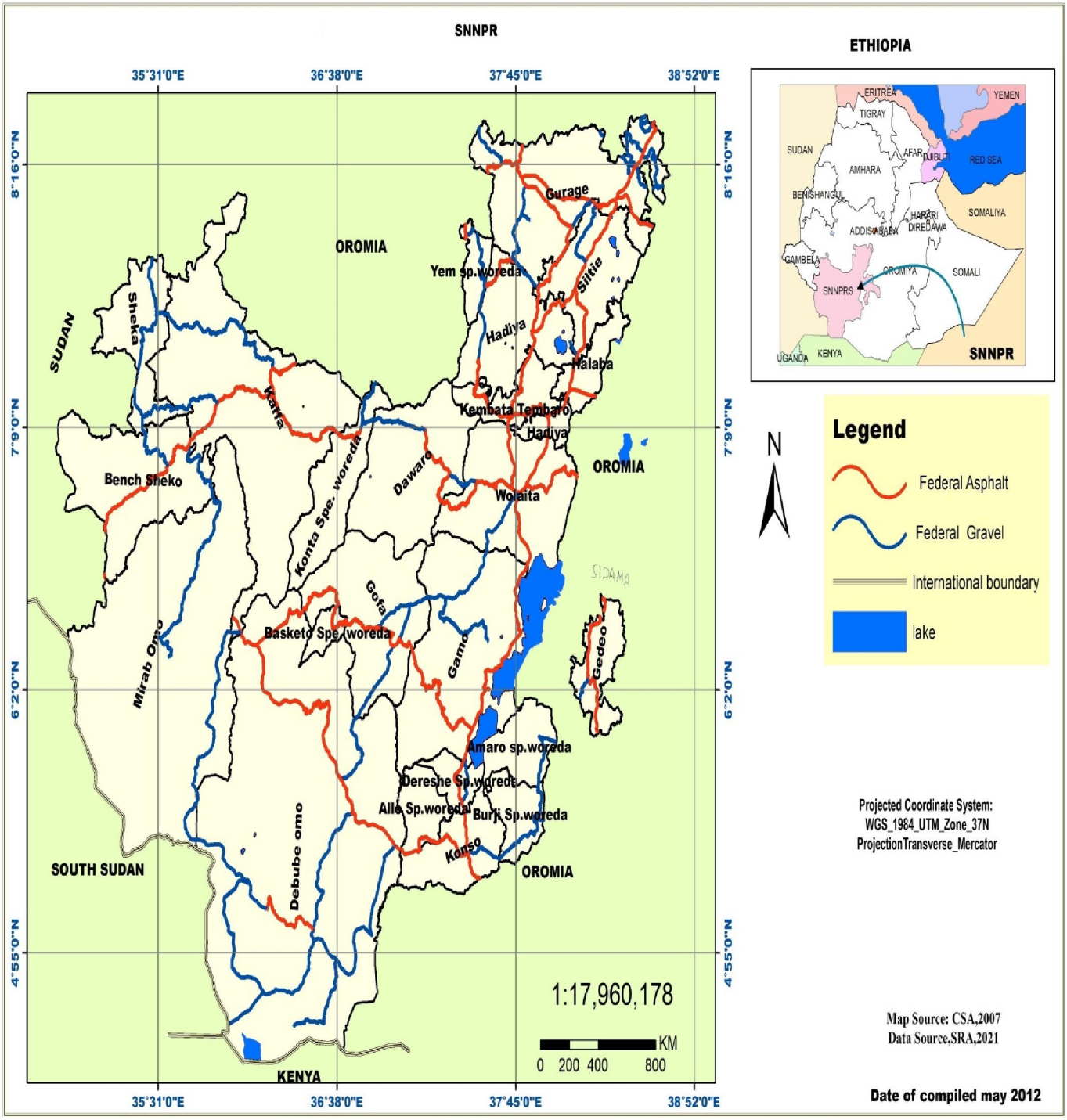

ሥዕል1.2.የደ/ብ/ብ/ሕ/ክልል ንድፍ ካርታ

1.2. የዞናችን ፍፁማዊ መገኛ

ፍፁማዊ መገኛ አንድ ቦታ በካርታ ላይ ያለውን ትክክለኛ መገኛ የሚገልፅ ነዉ፡፡ ፍፁማዊ መገኛን ለመግለፅ እንደ ኬክሮስና ኬንትሮስ ያሉ መጋጠሚያዎችን /intersection point/ በመጠቀም ማወቅ ይቻላል፡፡

ከዚህምአንፃር

1ኛ. ኬክሮስ ማለት አንድ ቦታ ከምድር ወገብ (መነሻ) በስተሰሜን ወይም በስተደቡብ ያለውን ርቀት በዲግሪ የሚገልፅ ነዉ፡፡እነዚህ መስመሮች ከምድር ወገብ ጋር ትይዩና በምድር ዙሪያ አግድም ይሠመራሉ፡፡

2ኛ. የኬንትሮስ መስመር አንድ ቦታ ከጠቅላይ ሜሪዲያን (Prime meridian) በስተምዕራብ ወይም በስተምስራቅ ያለዉን ርቀት በዲግሪ የሚገልፅ ነዉ፡፡

3ኛ.የኬክሮስና ኬንትሮስ መስመሮች መለኪያዎች በዲግሪ (^{O})፣በደቂቃ (‘) ወይም በሴኮንዶች (“) ይገለጻሉ፡፡ከአንድትይዩ መስመር ወደ ሌላ ትይዩ መስመር ያለውአጠቃላይ ርቀት አሥራ አምስት ድግሪ (15°) ነዉ፡፡

4ኛ.ኬክሮስበሚለካበትጊዜከምድርወገብዜሮዲግሪ (0°) ኬክሮስላይእንደ መነሻ ያገለግላል፡፡እንዲሁምዋናውሜሪዲያን (prime meridian)ዜሮዲግሪ (0°) ኬንትሮስንየሚወክልየኬንትሮስመለኪያመነሻነጥብነው፡፡እያንዳንዱ ኬክሮስወይምኬንትሮስየሚለካውበየትኛውምአቅጣጫከመነሻነጥብተነስቶ ነው፡፡

ኬክሮስና ኬንትሮስ መስመሮችን ተጠቅሞ የአንድን ቦታ ፍፁማዊ መገኛ ለማመልከት የሚረዱ ቅደም ተከተሎች

1ኛ.የሚፈለገዉን መገኛ ቦታ መለየት- ለምሳሌ፡-ከዚህ በታች ባለዉ ምስል ላይ ያለዉ ነጥብ “ሀ”ን መለየት፡፡

2ኛ.ከቦታዉ በመነሳት ከግርጌ የሚገኘዉን የኬክሮስ መስመር ድግሪ መዉሰድ፡፡ ከዚያም ከተነሳንበት ዲግሪ ወደ ላይ ያለዉን ልዩነት በድግሪ ማግኘትና በቀድሞዉ ድግሪ ላይ በመደመር የቦታዉን የኬክሮስ ድግሪ እናገኛለን፡፡

3ኛ. በመቀጠል ከቦታዉ ተነስተን በካርታዉ ላይ በስተምዕራብ የሚገኘዉን የቋሚ መስመር (ኬንትሮስ) ዲግሪ በመነሳት ከመነሻ ድግሪ ወደ ምስራቅ ያለዉን

ልዩነት በመዉሰድ በቀድሞ ላይ ደምሮ ማስቀመጥ፡፡

4ኛ.ያገኘነዉን ዲግሪ ቀድመን ኬክሮስን እናስቀምጣለን በመቀጠልም የኬንትሮስ ድግሪዉን እንገልጻለን፡፡

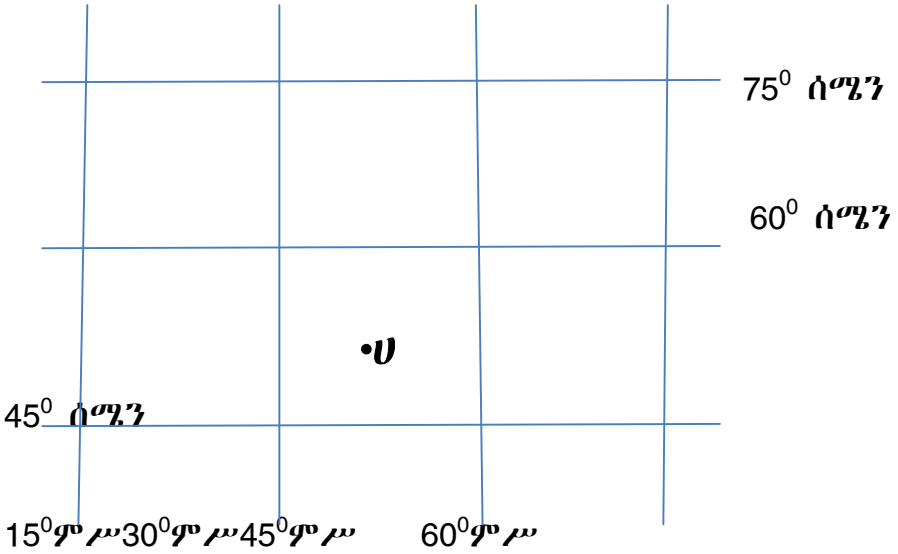

ሥዕል1.3. የኬክሮስ እና ኬንትሮስ ምናባዊ መስመሮች

- ቦታዉ የሚገኘዉ በ15⁰ ልዩነትየሚገኝ ቢሆን፡-

በዚሁ መሠረትከኬክሮስ 45⁰ እንነሳና ቦታዉ አጋማሽ ላይ በመሆኑ የ15⁰ ድግሪግማሽ ማለትም 7.5⁰እንደምርበታለን፡፡ ማለትም 45⁰+7.5⁰ =52.5⁰ኬክሮስ ሰሜን ሲሆን ኬንትሮሱ ደግሞ ከ30⁰ እንነሳና ቦታዉ አጋማሽ ላይ ያለ በመሆኑ በ30⁰ እና 45⁰ልዩነት ማለትምየ15⁰ ግማሽ 7.5⁰ልዩነት በ30⁰ ላይ እንደምራለን፡፡

ማለትም 30⁰ + 7.5⁰ =37.5⁰ ኬንትሮስ ምስራቅ ይሆናል፡፡

በመሆኑም ቦታዉ ማለትም “ሀ” የሚገኝበት ፍፁማዊ መገኛ 52.5⁰ኬክሮስ ሰሜንና 37.5⁰ ኬንትሮስ ምስራቅ ይሆናል ማለት ነዉ፡፡

በተጨማሪም የአንድን አካባቢ ፍፁማዊ መገኛን ለማግኘት በጎግል ካርታ እና ጎግል የመሬት መመልከቻ መጠቀም ይቻላል፡፡

ጎግል ካርታ

ጎግል ካርታ ማለት ከበይነ መረብ/ Internet/ ጋር የተያያዘ ሆኖየመሬትን ሞዴል፣ቅርፅንና ርቀትን ማሳየት የሚችል ነገር ነዉ፡፡

የጎግል ካርታ ጥቅም

1. ሰዎች የሚፈለጉትን ቦታ በቀላሉ በጥልቀት ለመለየት

2. የመሬትን ቅርፅ በቀላሉ ለመለየት

የአጠቃቀም ዘዴ

1.የሚፈለገዉን ቦታ በቅድሚያ መለየት

2.ኬንትሮስና ኬክሮስን መለየት

3.ካርታዉንከበይነ መረብ/ Internet/ በማዉረድ መመልከት

የጎግል ካርታ ዓይነቶች

1.**የመንገድ ጎግል ካርታ-** መንገድ የሚያሳይ

2.**የሳተላይት ጎግልካርታ-** ሳታላይትን በመጠቀም የተፈለገዉን ቦታ ለይቶ የሚያሳይ ካርታ

3. **የመልካምድር ጎግል ካርታ-** የመሬትን አቀማመጥና ቅርፅ የሚያሳይ ካርታ

ተግባራዊ ክንውን 1.3

ከላይባለው ሥዕል1.2 **የደ/ብ/ብ/ሕ/ክልል ንድፍ ካርታ ላይ መሰረት በማድረግ፡-**

1. **የዞናችሁን መገኛ የኬክሮስና የኬንትሮስ መስመር በመጠቀም አሣዩ፡፡**
2. **የዞናችሁን መገኛ ዘመናዊ ቴክኖሎጅዎችን በመጠቀም በጎግል ካርታ** (Google map) **እና ጎግል የምድር መመልከቻ** (Google earth) **በመጠቀም አሣዩ፡፡**

1.3. በዞናችን ጠቃሚ ቦታዎችመገኛ

በዞናችሁ ጠቃሚ ቦታዎችየሚባሉትለህብረተሰብልማትናእድገትአስተዋዕኦየሚያበረክቱታሪካዊናተፈጥሮ አዊአካባቢዎችናቸው፡፡

ለምሳሌ፡- የቅርሶች መገኛ ቦታዎች

በዚህምመሰረት በዞናችሁ ዉስጥ የሚገኙትን ጠቃሚ ቦታዎችበካርታላይ የኬክሮስናየኬንትሮስመስመሮችንበማየት እንዲሁም ዘመናዊ ቴክኖሎጅዎችን

በመጠቀም በጉጎል ካርታ (Google map) እና ጉጎል የምድር መመልከቻ (Google earth) መለየትና ማወቅ ይቻላል፡፡

ተግባር 1.4 የቡድን ዉይይት

ከላይባለውሥዕል 1.2 የደ/ብ/ብ/ሕ/ክልል ንድፍ ካርታ ላይ መሰረት በማድረግ፡-

1. በዞናችሁጠቃሚየሆኑቦታዎች መገኛን የኬክሮስናየኬንትሮስ መስመርበመጠቀምአሳዩ፡፡
2. በዞናችሁጠቃሚ የሆኑቦታዎች መገኛን ዘመናዊ ቴክኖሎጅዎችን በመጠቀም በጉጎል ካርታ (Google map) እና ጉጎል የምድር መመልከቻ(Google earth) በመጠቀምአሣዩ፡፡

1.4 የአጐራባችዞኖችስፍራናስሞች

ተግባር1.5. የቡድን ዉይይት

1. አጐራባች ማለት ምን ማለት ነዉ?
2. በሥዕል 1.2. የደ/ብ/ብ/ሕ/ክልል ንድፍ ካርታ፣ እንዲሁም በሠንጠረዥ1.1. እና1.2. ላይ መሰረት በማድረግ የዞናችሁንእና የአጐራባች ዞኖችስምናአቅጣጫለዩ፡፡

- አጐራባችማለትበመሰረታዊአቅጣጫዎችአንድንቦታ/አካባቢየሚያዋስኑቦታዎች ማለትነው፡፡

ሠንጠረዥ1.1. በደ/ብ/ብ/ሕ/ክልል ዉስጥ የሚገኙ ዞኖችከነዋናከተማቸዉ

ተ.ቁ.	የዞኑ መጠሪያ ስም	ዋና ከተማ
1	ቤንች ሸኮ	ሚዛን አማን
2	ዳዉሮ	ታርጫ
3	ጋሞ	አርባ ምንጭ
4	ጎፋ	ሳዉላ
5	ጌዲኦ	ዲላ
6	ጉራጌ	ወልቂጤ
7	ሀዲያ	ሆሳዕና
8	ካፋ	ቦንጋ
9	ካምባታ-ና ጠምባሮ	ዱራሜ
10	ሸካ	ማሻ
11	ስልጤ	ወራቤ
12	ደቡብ ኦሞ	ጂንካ
13	ወላይታ	ሶዶ
14	አላባ	ሀላባ ቁልቶ

15	ኮንሶ	ካራት
16	ምዕራብ አሞ	ጅሙ

ሠንጠረዥ1.2. በደ/ብ/ብ/ሕ/ክልል ዉስጥ የሚገኙ ልዩ ወረዳዎች ከነዋና ከተማቸዉ

ተ.ቁ	የልዩ ወረዳዉ መጠሪያ ስም	ዋና ከተማ
1	አማሮ	ኬሌ
2	አሌ	ገዋዳ
3	ባስኬቶ	ላስካ
4	ቡርጂ	ሶያማ
5	ደራሼ	ጊዶሌ
6	ኮንታ	አመያ
7	የም	ሳጃ

መልመጃ 1.1

ሀ.የሚከተሉትን ዐረፍተነገሮችአንብባችሁትክክልከሆነ እውነት ትክክልካልሆነ ሀሰትበማለትመልሱ፡፡

1.የአንድን አካባቢ ጠቃሚ ቦታ ለማወቅ ጎግል ካርታ መጠቀም ይቻላል፡፡

2.የአንጻራዊ መገኛ ለማወቅ ኬክሮስና ኬንትሮስ ብቸኛ አማራጮች ናቸዉ፡፡

ለ.ለሚከተሉትጥያቄዎችከተሰጡትአማራጮችትክክለኛውንመልስየያዘውንሆሄ መርጣችሁመልሱ፡፡

1. ከሚከተለት ዉስጥ የፀሐይ መግቢያ መሠረታዊ አቅጣጫ የቱ ነዉ?

ሀ.ሰሜን ለ. ምዕራብ ሐ.ደቡብ መ. ምስራቅ

2. የኬንትሮስ መነሻ የሆነዉ የቱ ነዉ?

ሀ.የምድር ወገብ ለ.ጠቅላይ ሜሪዲያን ሐ.የካንሰር መስመር መ.መልስ የለም

ሐ.ለሚከተሉትጥያቄዎችትክክለኛውንመልስስጡ፡፡

1. የዞናችሁን አንፃራዊ መገኛ ለማወቅ የምትጠቀሙበት ማሳያ ምንድን ነዉ?

2. አጎራባች ማለት ምን ማለት ነዉ?

ማጠቃለያ

- ዞንከወረዳቀጥሎየሚገኝአስተዳደራዊእርከንነው፡፡
- የዞናችንመገኛለመግለጽአንጻራዊመገኛእናፍፁማዊመገኛመንገዶችን እንጠቀማለን፡፡
- አንጻራዊመገኛ የምንኖርበትን አካባቢ መገኛ ከሌሎች ቦታ አንፃር ለማሳየት ይጠቅማል፡፡
- ፍፁማዊመገኛየሚያመለክተውበካርታላይየኬክሮስናኬንትሮስመስመሮችመጋጠሚ ያበመጠቀምነው፡፡
- ኬክሮስከምድርወገብበስተሰሜንወይምበስተደቡብያለውን የርቀትመለኪያነው፡፡
- ኬንትሮስከዋናውሜሪዲያን (Prime meridian) በስተምስራቅወይምበስተምዕራብያለውን የርቀትመለኪያነው፡፡
- ኬክሮስናኬንትሮስበዲግሪዎች፣በደቂቃዎችእናበሴኮንዶችየሚገለፁ ናቸው፡፡
- በዞናችሁዉስጥ የሚገኙትን ጠቃሚ ቦታዎችበካርታ ላይ የኬክሮስናየኬንትሮስመስመሮችንበማየት እንዲሁም ዘመናዊ ቴክኖሎጅዎችንበመጠቀም በጉጎል ካርታ (Google map) እና ጉጎል የምድር መመልከቻ (Google earth) መለየትና ማወቅ ይቻላል፡፡
- ጠቃሚ ቦታማለትለህብረተሰቡጥቅምየሚሰጥየተፈጥሮእናሰውሰራሽሀብትንየያዘቦታነው፡፡
- አጐራባችማለትበመሰረታዊአቅጣጫዎችአንድንቦታ/አካባቢየሚያዋስኑቦታዎች ማለትነው፡፡

የምዕራፉ ማጠቃለያ የክለሳጥያቄዎች

ሀ.የሚከተሉትን ዐረፍተነገሮችካነበባችሁበኋላትክክልከሆነ“እውነት”

ትክክልካልሆነደግሞ“ሀሰት”በማለትመልስ/ሽ/፡፡

1.ዞንማለትከቀበሌቀጥሎየሚገኝመንግሥታዊአስተዳደርእርከን ነው፡፡

2.አንፃራዊ መገኛ የሚያመለክተው በምድር ገጽ ላይ ያለውን ቋሚ ቦታነው፡፡

3.ኬክሮስከምድርወገብበስተምስራቅወይምበስተምዕራብያለውየርቀት መለኪያነው፡፡

4.የኬንትሮስ መስመሮች ከጠቅላይ ሜሪዲያን ሰሜን ወይም ደቡብ ያለውን ቦታ በምድር ላይ ለመለካት ያገለግላሉ፡፡

5.የኬክሮስ መስመሮች ከምድር ወገብ ጋር ትይዩ ናቸው፡፡

ለ. ለሚከተሉትጥያቄዎችከተሰጡትአማራጮችትክክለኛውንመልስየያዘውን ሆሄበመምረጥመልስ/ሽ/፡፡

1. የኬክሮስእናየኬንትሮስመለኪያየሆነውየቱነው?

ሀ.ሴኮንድ ለ.ዲግሪ ሐ.ደቂቃ መ.ሁሉም

2. ከአበይትአቅጣጫዎችውስጥየፀሐይመዉጫንየሚያመለክትየቱነው?

ሀ.ሰሜን ለ.ምስራቅ ሐ.ደቡብ መ.ምዕራብ

3. በዜሮ(0°) ኬንትሮስላይየሚገኘውአብይመስመርየቱነው?

ሀ. የምድርወገብ ሐ.የካፕሪኮርንመስመር

ለ. ጠቅላይሜሪዲያን መ.የካንሰር መስመር

4. ዞን ከወረዳአንጻርሲታይ በመጠን_____

ሀ.ያንሣል ለ.ይበልጣልሐ.እኩልነው መ.መልስየለም

ሐ.ለሚከተሉትጥያቄዎችአጫጭርመልሶችን ስጡ፡፡

1.አራቱንአበይትአቅጣጫዎችን ዘርዝሩ፡፡

2.አንፃራዊመገኛማለትምንማለትነው?

3.በምድርዙሪያከደቡብንፍቀክበብወደሰሜንንፍቀክበብ የተሰመሩምናባዊ መስመሮችምንይባላሉ?

4.ለዞናችሁአጐራባችየሆኑዞኖችንጥቀሱ፡፡

5.የአንፃራዊመገኛናየፍፁማዊመገኛልዩነቶችን ግለፁ፡፡

ምዕራፍሁለት

ሳይንስን ማስተዋወቅ

2. ምግብናየቤተሰብደህንነት

ከምዕራፉ የሚጠበቁ አጥጋቢ የመማር ብቃቶች፡-

ተማሪዎች ይህን ምዕራፍ ተምራችሁ ስታጠናቅቁ፡-

- **ጤናማምግብእናመጠጥለይታችሁትጠቀማላችሁ።**
- **ምግብንበአራትመሠረታዊቡድኖችትመድባላችሁ።**
- **የምግብብክለትንለመከላከል የሚረዱ ዘዴዎችንትለያላችሁ።**
- **የጠጣር፣ፈሳሽእና ጋዞችንባህሪያትንትገልጻላችሁ።**
- **የንጽህናአያያዝዘዴዎችንትገልጻላችሁ።**
- **በነገሮችሁኔታላይየተደረጉለውጦችንትገልጻላችሁ።**
- **የሁነት ለዉጦችን ለማሳየት ቀላል ሙከራዎችን ታካሂዳላችሁ።**
- **የተለያዩየብርሃንተግባራትንትዘረዝራላችሁ።**

በምዕራፉ የተካተቱ ይዘቶች

2.1. ምግብ እና ጤና

2.2. የምግብ አስፈላጊነት

2.3. የግል ንፅህና አጠባበቅ

2.4. የቁስ አካላዊ ለውጦች

2.5. የብርሃን አስፈላጊነት

መግቢያ

የሰዉ ልጅ በጤንነት ለመኖር እና የዕለት ተዕለት ሥራዉን ለማከናወን ምግብን በሚፈለገዉ ዓይነትና መጠን ማግኘት ተገቢነዉ፡፡የተመጣጠነየምግብአመጋገብሥርዓትንየተከተለሰውጤናማሆኖማንኛውንም ተግባርለማከናወንብቃትይኖረዋል፡፡በዚህምዕራፍ ዉስጥምግብእናጤና፣የምግብአስፈላጊነት፣የግልንፅህናአጠባበቅ፣የቁስአካላዊለውጦች፣እን ዲሁምየብርሃንአስፈላጊነትየሚሉትይዘቶችተካተዋል፡፡በእነዚህዋናዋናርዕሶችሥርየተዳ ሰሱሀሳቦችከዕለት ተዕለትኑሮአችንጋርየተያያዙማለትምየምግብአስፈላጊነት፤አራቱመሠረታዊየምግብቡድ ኖች፤የምግብክለትእናመንስኤዎች እና የግልንፅህና አጠባበቅወዘተ...የሚመለከቱየትምህርት ይዘቶች በዝርዝር ተካተዋል፡፡

2.1. ምግብእናጤና

መታወስ የሚገባቸዉ ቁልፍ ቃላት

- ምግብ - የንፅህና ጉድለት -የምግብ ብክለት

- የምግብ ክፍል - የአመጋገብ ስርዓት

ከንዑስ ርዕሱ የሚጠበቁ አጥጋቢ የመማር ብቃቶች

ተማሪዎች ይህን ንዑስ ርዕስ ተምራችሁ ስታጠናቅቁ፡-

- **የምግብን አስፈላጊነት ትገልጻላችሁ፡፡**
- **የተመጣጠነምግብጥቅምን ትገልፃላችሁ፡፡**

የማነቃቂያ ጥያቄ

ምግብምንድንነው?

ምግብ የሚበላ ወይም የሚጠጣና ለሰዉነታችን ጤንነትና ዕድገት ሊሰጥ የሚችል ንጥረ ነገር ነዉ፡፡

ምግብለሰዉልጅከሚያስፈልጉመሠረታዊፍላጎቶቻችንመካከልአንዱነዉ፡፡ሰውናሌሎችህ ይወትያላቸውነገሮችያለምግብመኖርአይችሉም፡፡ምግብሃይልናሙቀትበመስጠት፣ሰውነ ትንከበሽታለመከላከልእናለመገንባትያገለግላል፡፡ምግብንከእፅዋትናከእንስሳትእናገኛለን ፡፡

ጤንነትማለትዉስጣዊእናዉጫዊየአካልደህንነትማለትሲሆንጤንነታችንንለመጠበቅደግ ሞየተለያዩየምግብአይቶችንመመገብያስፈልጋል፡፡ አንድ ሰዉ የተሟላ ጤንነት እንዲኖረዉ በየዕለቱ የተለያዩ የምግብ ዓይነቶችን ወይም የተመጣጠነ ምግብ መመገብ አለበት፡፡

የተመጣጠነምግብየማይመገብሰውደካማናበቀላሉለበሽታየተጋለጠይሆናል፡፡አዘውትራች ሁየተመጣጠነምግብከተመገባችሁጤናማ፣ጠንካራ፣ንቁና ንበዝተማሪትሆናላችሁ፡፡

2.2. የምግብአስፈላጊነት

ከንዑስ ርዕሱ የሚከበቁ አጥጋቢ የመሟ ብቃቶች

ተማሪዎች ይህን ንዑስ ርዕስ ተምራችሁ ስታጠናቅቁ፡ –

- አራቱን የምግብ ክፍሎችን ትዘረዝራላችሁ፡ ፡
- አራቱን የምግብ ክፍሎችን ጥቅም ትናገራላችሁ፡ ፡
- የምግብክለት ማነስኤዎችን ትገልፃላችሁ፡ ፡
- የምግብጣከል የሚያስከትላቸዉን ጉዳቶች ትዘረዝራላችሁ፡ ፡
- የምግብክለት ማከላከያ ዘዴዎችን ትለያላችሁ፡ ፡

ጤናማእንድንሆን፣በቂኃይልና
ሙቀትእንድናገኝናየተስተካከለዕድገትእንዲኖረንየተመጣጠነየአመጋገብሥርዓትመከተ
ልአለብን፡፡በሀገራችን
ብዙዓይነትምግቦችይገኛሉ፡፡እነዚህምግቦችከአንድበላይንጥረምግቦችንሊይዙይችላሉ፡፡ነ
ገርግንሁሉንምአስፈላጊንጥረምግቦችአጣምሮበበቂመጠንየያዘምግብየለም፡፡ስለዚህየተለ
ያዩምግቦችንበመመገብየተመጣጠነምግብማግኘትያስፈልጋል፡፡

የተመጣጠነምግብመመገብለምንይጠቅማል?

የተመጣጠነምግብመመገብየሚከተሉትንጥቅሞችይሰጠናል፡፡

- ✓ ሰውነታችንንለመገንባትናየተጎዳአካልንለመጠገን
- ✓ በቂ ሀይልና ሙቀት ለማግኘት
- ✓ ሰውነታችንንከበሽታለመካላከል
- ✓ የተስተካከለ፣ብርታት፣ጥንካሬ፣ ዕድገት እንዲኖረን ይረዳል፡፡

2.2.1 አራቱዋናዋናየምግብክፍሎች

ተግባር 2.1 የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡ አራቱን መሠረታዊ የምግብ ክፍሎችን መለየት

መመሪያ፡ በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች፡

1. ምግቦች ከመገኛ ምንጫቸዉና ከዓይነታቸዉ አኳያ በስንት ይመደባሉ? ዘርዝሯቸዉ፡፡
2. በአካባቢያችሁ የምታዉቋቸዉን የምግብ ዓይነቶች በአራቱ መሰረታዊ የምግብ ክፍሎች መድቡ፡፡

የምግብአይነቶችእንደጥቅማቸውናእንደመገኛምንጫቸውይመደባሉ።።የመገኛምንጫች ውንመሰረትበማድረግቀጥሎየተመለከቱትአራት መሰረታዊ የምግብክፍሎች አሉ።።

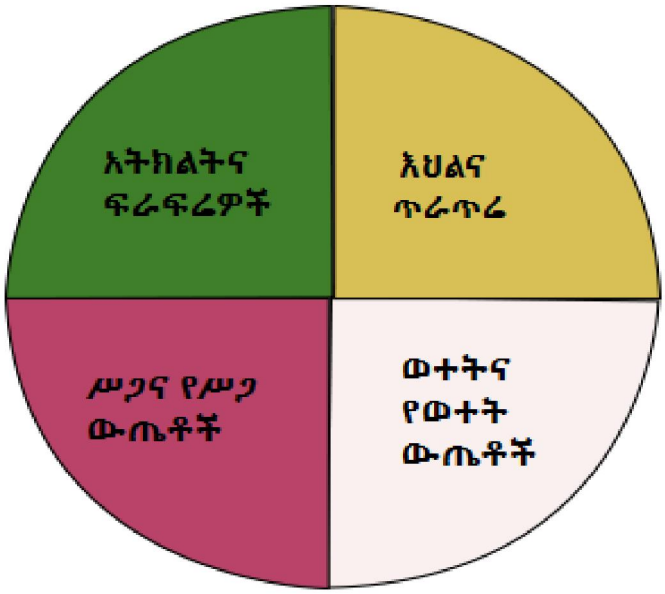

ሥዕል 2.1.አራቱየምግብክፍሎች

1. **የአትክልትና ፍራፍሬክፍል**

የአትክልትናፍራፍሬምግቦችሰውነታችንንከበሽታበሚከላከለቪታሚኖችና ማዕድናትየበለፀጉየምግብክፍሎችናቸው።።እንደ ካሮት፣ቀይሥር፣ጎመን፣ ሰላጣ፣ቆስጣ፣ቃሪያናቲማቲምአትክልትሲሆኑ እንደ ብርቱኳን፣ሎሚ፣ሙዝ፣መንደሪንና የመሳሰሉትደግሞየፍራፍሬ ምግቦች ናቸው።።

ሥዕል 2.2.የአትክልትና ፍራፍሬ ምግቦች

2.የእህልናጥራጥሬክፍል

ይህየምግብክፍልለሰውነታችንኃይልናሙቀት

ሰጭምግቦችንእንዲሁምሰውነትንየሚገነቡናየሚጠግኑምግቦችንያካተተነው፡፡ዳቦ፣እንጀራ ፣ቂጣ፣ገንፎ፣ስንዴ፣ባቄላ፣ገብስ፣በቆሎ፣አደንጓሬ ፣ አተርናምስርየእህልናጥራጥሬምግቦችናቸው፡፡

ዳቦ

በቆሎ

እንጄራ

ቆሎ

ገንፎ

ሥዕል2.3. የእህልና ጥራጥሬ ምግቦች

3. የሥጋክፍል

በሥጋክፍል የሚመደቡ ምግቦችሰውነትንበሚገነቡ በፕሮቲን ንጥረ ነገሮችየበለፀጉናቸው፡፡የበሬ ሥጋ፣የበግሥጋ፣የፍየልሥጋ፣የዶሮሥጋ፣የአሣሥጋእንዲሁምየአሳማሥጋበዚህ የምግብክፍልውስጥይመደባሉ፡፡

ዓሣ

የዶሮ ሥጋ

ሥጋ

ሥዕል 2.4የሥጋ ክፍልምግቦች

4. የወተትክፍል

የወተትክፍልለሰውነታችንበጣምአስፈላጊነው፡፡ወተትናየወተትተዋፅኦምግቦችበፕሮቲንየ በለፀጉበመሆናቸውለአካልእድገትናግንባታእንዲሁምለአጥንቶቻችንናለጥርሶቻችንጥንካ ሬጠቃሚናቸው፡፡ወተት፣እርጎ፣አይብ፣አሬራናአንት የወተትክፍልምግቦችናቸው፡፡

ሥዕል 2.5ወተትና የወተት ተዋፅኦ

መልመጃ 2.1

ሀ.የሚከተሉትን ዐረፍተነገሮችካነበባችሁበኋላትክክልከሆነ"እውነት"

ትክክልካልሆነደግሞ"ሀሰት"በማለትመልስ ስጡ፡፡

1.ምስርየእህልናየጥራጥሬምግቦችክፍል ዉስጥ ይመደባል፡፡

2.ምግብ ለሰዉ ልጅ ከሚያስፈልጉ መሰረታዊ ነገሮች አንዱ ነዉ፡፡

ለ.ለሚከተሉትጥያቄዎችከተሰጡትአማራጮችትክክለኛውንመልስየያዘውን ሆሄበመምረጥመልስ/ሽ/፡፡

1. ከሚከተሉት ዉስጥከአትክልትና ፍራፍሬክፍል ዉስጥ የማይመደበዉ የቱ ነዉ?

   ሀ.አደንጓሬ ለ.ሎሚ ሐ.ሙዝመ.መንደሪን

2. በቆሎ፣ስንዴናጤፍ የሚመደቡት በ_____የምግብ ክፍል ነዉ፡፡

   ሀ.ሥጋ ለ.አትክልትና ፍራፍሬ ሐ.የእህልናጥራጥሬ መ.ወተት

3. ከሚከተሉት ዉስጥየእህልናጥራጥሬምግብ ክፍል ዉስጥ የሚመደበዉ

የቱ ነዉ?

ሀ.ካሮት ለ.ሰላጣ ሐ.ስንዴ መ.ቃሪያ

2.2.2.የምግብብክለትመንስኤዎች

ተግባር 2.2የቡድን ዉይይት

ዓላማ –የምግብብክለትና መንስኤዎችን ማሳየት

መሚያ፡ – በቡድን በመወያየት ሜልሶቻችሁን ለማሟራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች፡ –

1. የምግብማከልማለትምንማለትነዉ?

2. የምግብ ማከል ምክንያቶችምንድንናቸዉ?

3. የምግብብክለት ማላከያ ዘዴዎችን ዘርዝሩ፡፡

የምግብ መበከል ማለት ምግብ ለሰውነታችን የሚሰጠውን ጥቅም በተለያዩ ባዕድ ነገሮች ምክንያት መስጠት ሲያቋርጥና ለሰውነታችን ጎጂ ሲሆን ነው፡፡ምግብ የሚበከለው በተለያዩ ምክንያቶች ነው ፡፡ በዚህ መሰረት የምግብ መበከል ማለት በዓይን በማይታዩ በሽታን የሚያስከትሉ ጥቃቅን ህይወት ባላቸው ነገሮች/ጀርሞች/ መመረዝማለት ነው፡፡ብዙ ምግቦች በቀላሉ ይበከላሉ፡፡በጀርሞችየተበከለ/የተበላሸ/ምግቦች ተመጋቢውን ይመርዛሉ፤ለህመምም ያጋልጣሉ፡፡ ብሎም ለሞት ሊዳርጉ ይችላሉ፡፡

የምግብመበከልንየሚያስከትሉምክንያቶችየሚከተሉትናቸው፡-

- **ምግብየሚያዘጋጁሰውየግልንፅህናጉድለት**
- **የምግብመሥሪያዕቃዎችንፅህናጉድለት**
- **ምግብየሚያዘጋጁሰው በተላላፊ በሽታ መጠቃት**
- **ለምግብዝግጅት የምንጠቀምበትውሃንፅህና ጉድለት**
- **ሳይከደንየተቀመጠምግብ በአቧራ፣በዝንብ፣በአይጥ እናበተለያዩ በሽታ አምጭ ተዋስያን ንኪኪ ሲኖረዉ**

- በመርዛማኬሚካሎችምግቡሲበከል

  በምግብብክለትምክንያትለሚከሰትበሽታዎችልንጋለጥእንችላለን፡፡

በምግብ እና ዉሃብክለት እንደጃርዲያ፣ አሜባናብልሃርዚያበመሳሰሉትየአንጀትጥገኛትላትሎች እንዲሁም እንደታይፎይድናታይፈስባሉበሽታዎችልንጠቃእንችላለን፡፡በዚህምለከፍተኛትውከት፣ ተቅማጥ እና ከባድ ህመምእንጋለጣለን፡፡

የማ ቃቂያ ጥያቄ
ተማሪዎች ! የምግብብልሽትንለማከላከልየሚያስችሉዘዴዎችምንምን
እንደሆኑለመምህራችሁግለፁ፡ ፡

የምግብብክለትመከላከያዘዴዎች፡-

- የምግብማዘጋጃዕቃዎችንበሞቀ ውሃና ሣሙናበሚገባማጠብለምሳሌ፡ድስት፣መክተፊያ፣ቢላዋናየመሳሰሉት
- ምግብሲዘጋጅየእጆቻችንን ንፅህናመጠበቅ
- የምግብማቅረቢያናመመገቢያቁሳቁሶችእንደ ሰሀን፣ጭልፋ፣ማንኪያየመሳሰሉትዕቃዎችንበንፁህውሃማጠብ
- በጥሬነታቸውየምንመገባቸውአትክልትናፍራፍሬዎችእንደቲማቲም፣ሰላጣናብርቱ ካንየመሳሰሉትንምግቦችከመመገባችንበፊትበንፁህውሃ ማጠብ
- ለምግብዝግጅትየሚረዳንፁህውሃንመጠቀም
- በሽታአስተላላፊየሆኑዝንቦች፣ትንኞች፣በረሮዎች እንዲሁም አቧራበምግብላይናበመመገቢያዕቃዎችላይእንዳያርፉሸፍኖማስቀመጥ
- ምግብንበበቂሁኔታበማብሰልጎጂየሆኑበሽታአምጪጀርሞችንማጥፋት
- የምግብ ማቆያ ዘዴዎችን በአግባቡ መጠቀም፡፡ለምሳሌ፡- ማቀዝቀዣ መጠቀም

መልመጃ 2.2

ሀ.የሚከተሉትን ዐረፍተነገሮችካነበባችሁበኋላትክክልከሆነ"እውነት"ትክክል ካልሆነደግሞ"ሀሰት"በማለትመልሱ፡፡

1.ለምግብዝግጅት የምንጠቀምበትውሃንፅህና ጉድለት ካለበት የምግብብክለትን ሊያመጣ ይችላል፡፡

2. ምግብስናዘጋጅየእጆቻችንንንፅህናመጠበቅ ያስፈልጋል፡፡

ለ.ለሚከተሉትጥያቄዎችከተሰጡትአማራጮችትክክለኛውንመልስየያዘውን ሆሄበመምረጥመልስ/ሽ/፡፡

1. የምግብመበከል /ብልሽት/ ምክንያት የሆነዉ የቱነዉ?

ሀ.ምግብን በበቂ ሁኔታ ያለማብሰል

ለ.የምግብዝግጅትዕቃዎች ንፅህና ጉድለት

ሐ.የግልንፅህና ጉድለት መ. ሁሉም መልስ ናቸዉ

2. የተበላሸ/የተበከለ/ ምግቦች

ሀ.ጣዕማቸዉንይቀየራሉ ለ.በሽታ ያስከትላሉ ሐ.መጥፎ ሽታ ያመጣሉ

መ. ሁሉም መልስ ናቸዉ

2.3. የግልንፅህና አጠባበቅ

መታወስ የሚገባቸዉ ቁልፍ ቃላት-

-ጤናማ - የግል ንፅህና - ተላላፊ በሽታ

ከንዑስ ርዕሱ የሚከተቁ አጭጋቢ የመሚ ብቃቶች

ተማሪዎች ይህን ንዑስ ርዕስ ተምራችሁ ስታጠናቅቁ፡ –

- ስለግልንፅህና አጠባበቅ ጠቄሜታ ትገልፃላችሁ፡ ፡
- የግልንፅህና አጠባበቅ ዘዴዎችንትዘረዝራላችሁ፡ ፡
- በግል ንፅህና ጉድለት የሚመጡ በሽታዎችን ትናገራላችሁ፡ ፡
- ጤፍማእናየታመሙሰዎችንባህሪያት ታነፃፅራላችሁ፡ ፡

የንዑስ ርዕሱ ይዘቶች

2.3.1. **ንፅህናችንን ለምን እንጠብቃለን?**

2.3.2.**የግልንፅህናጉድለት በሌሎች ሰዎችላይምንሊያስከትልይችላል?**

2.3.2 .**በንጽህና ጉድለት ምክንያት የሚከሰቱ በሽታዎች**

2.3.3 . **ጤናማ እና የታመሙ ሰዎችን ማነፃፀር**

2.3.4 .**ለታመሙ ሰዎች ትኩረት እና እንክብካቤ መስጠት**

የግል ንፅህና አጠባበቅ

ተግባር 2.3የቡድን ዉይይት
ዓላማ –የግል ንፅህና አጠባበቅ ዘዴዎችን ማሳየት
መመሪያ፡ – በቡድን በመወያየት ማልሶቻችሁን ለማሀራችሁ አቅርቡ
የመወያያ ጥያቄዎች፡ –
1. የግልንፅህናምንድንነው?
2. የግልንፅህና አጠባበቅ ዘዴዎችን ዘርዝሩ፡፡
3. በግል ንፅህና ጉድለት የሚከሰቱ በሽታዎችን ጥቀሱ፡፡
4. ጤናማእናየታመሙሰዎችየሚለዩበትን ባህሪያት ግለፁ፡፡

ጤንነትማለትየአንድሰውአካላዊ፣ አዕምሯዊእናማህበራዊደህንነት ማለት ነዉ፡፡ ሰዉ በአካሉና በአዕምሮዉ ላይ ምንምህመም ከሌለዉ ጤነኛ ሰዉ ይባላል፡፡ጤነኛ ለመሆን የግል ንፅህናን መጠበቅ አስፈላጊ ነዉ፡፡

የግል ንፅህና ማለት ሰው ለሰውነቱ እና ለሚለብሰው ልብስ የሚያደርገዉ የንፅህና ጥንቃቄ ማለት ነው፡፡

ንጽሕናውን የሚጠብቅና የማይጠብቅ ልጅ

ሥዕል2.6. የግል ንፅህናዉን የሚጠብቅና የማይጠብቅ ሰዉ ልዩነት

2.3.1.ንፅህናችንንለምንእንጠብቃለን?

የግልንፅህና መጠበቅ ራሳችንን ከበሽታ ለመከላከል፣ ንቁ ፣ደስተኛና ጤነኛ ሆኖ ለመገኘት እና ሥራችንን በአግባቡ ለማከናወን ያስችለናል።።

የንፅህናጉድለትለተለያዩየበሽታዓይነቶችየሚያጋልጥሲሆንተፈጥሮአዊውበታችንንምይቀ ንሳል።።ስለዚህየግልንፅህናንመጠበቅአስፈላጊነው።። በመሆኑም የሚከተሉትን የግልንፅህናመጠበቂያመንገዶችን በመከተል የግል ንፅህናችንን እንጠብቃለን።።

የግልንፅህናመጠበቂያመንገዶች፡-

- እጅን፣እግርን፣ፊትንናፀጉርንበዉሃና በሳሙናመታጠብ
- የእጅናየእግርንጥፍርመቁረጥ
- ገላንመታጠብ
- ጥርስንበሚገባመፋቅ/መቦረሽ/
- ልብስንማጠብናመተኮስ ወዘተናቸው።።

ሥዕል 2.7የግልንፅህናመጠበቂያ ዘዴዎች

2.3.2የግልንፅህናጉድለትበሌሎችሰዎችላይምንሊያስከትል ይችላል?

ከግልንፅህናጉድለትከሚመጡበሽታዎችአብዛኛዎቹበቀላሉከአንድሰውወደሌላሰዉየሚተላለፉናቸው፡፡ስለዚህእኛንፅህናችንንካልጠበቅንናበዚህምምክንያትበተለያዩከግልንፅህናጉድለትበሚመጡበሽታዎችከተጠቃንበሽታውንበቀላሉወደሌሎችሰዎችማስተላለፍእንችላለንማለትነው፡፡

ለምሳሌ፡- የዓይንማዝከግልንጽህናጉድለትየሚመጣበሽታናበዝንቦች

አማካኝነትበቀላሉከአንድሰውወደሌላሰዉየሚተላለፍበሽታነው፡፡

2.3.3. በንጽህናጉድለትምክንያትየሚከሰቱበሽታዎች

ተግባር 2.4 የቡድን ዉይይት

ዓላማ – የግል ንፅህና ጠቀሜታን መግለፅ

መመሪያ፡ – በቡድን በመወያየት ሜልሶቻችሁን ለማሳየራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች፡ –

1. በግልንፅህና ጉድለት ምክንያት የሚመጡ በሽታዎችን ዘርዝሩ፡፡

2. የግልንፅህናዉን የሚይጠብቅ ሰዉ ላይ የሚታዩትን ሁኔታዎችግለፁ፡፡

የግልንጽህናችንንመጠበቅከሚሰጠንእርካታናምቾትበተጨማሪበግልንጽህና እጥረትከሚመጡበሽታዎችምይጠብቀናል፡፡የግልንጽህናችንንካለመጠበቅከሚመጡ በሽታዎችመካከልምጥቂቶቹእንደእከክ፣የዓይንማዝ(ትራኮማ)፣ ተስቦእናየወስፋትበሽታተጠቃሾችናቸው፡፡

2.3.4. ጤናማእናየታመሙሰዎችንማነፃፀር

የማ ቃቂያ ጥያቄ

በቤተሰባችሁውስጥየታመመሰው ወይም ታሞ የሚያዉቅሰው አለ? ይህሰውበታመመእናጤነኛበሆነጊዜየሚያሳየውፀባይተመሳሳይነውወይስይለያያ ል? ልዩነቱን ግለፁ፡፡

የታመመሰው ፡-

- ጥሩስሜትአይሰማውም
- አብዛኛዉ ጊዜዉንበመኝታያሳልፋል
- ቀልጣፋና ደስተኛ አይሆንም

-ሥራንበአግባቡሊሰራአይችልም

ጤናማሰዉ

- ቀልጣፋና ፈጣን የሆነ
- ደስተኛናጥሩስሜትየሚሰማው
- ጠንካራናየዕለትተዕለትተግባራዊእንቅስቃሴ ላይበንቃትናበብቃትይሣተፋል

ጤናማ ሰውና የታመመ ሰው

ጤናማ ሰው

የታመመ ሰው

ሥዕል 2.8ህመምተኛ እናጤናማሰዉ

2.3.5.ለታመሙሰዎችትኩረትእናእንክብካቤመስጠት

ተግባር2.5 የቡድን ዉይይት ዓላማ፡-ለታመሙሰዎች የሚደረግትኩረትእናእንክብካቤ መንገዶችን መግለፅ

ህመምተኝነትየውጫዊወይምየውስጣዊጤንነትመጓደልነዉ፡፡በመሆኑምህመምተኛሰ
ውፍላጎቱቹንሁሉማሟላትአይችልም፡፡ስለዚህህመምተኛውከእኛየሚፈልገውንእንከብ
ካቤማድረግአለብን፡፡ይህሁኔታበአንድመልኩሰብአዊግዴታችንሲሆንበሌላበኩልደግ
ሞየመንፈስእርካታንይሰጠናል፡፡

ለታመሙሰዎችትኩረትእናእንክብካቤመስጠት የሚቻልባቸዉ መንገዶች

- የበሽታዉን ዓይነት መለየት
- የመጀመሪያ ህክምና እርዳታማድረግ
- ማበረታታት
- ወደ ህክምና ቦታ መዉሰድ

ለህመምተኛዉ አስፈላጊ የሆኑ ነገሮችን ማቅረብ ለማሳሌ፡-መድሀኒት፣ ዉሀ ፣ ምግብ ወዘተ...

ሥዕል 2.9ጤናማሰውለህመምተኛዉእርዳታሲያደርግ፡

መልመጃ 2.3

ሀ.የሚከተሉትን ዐረፍተነገሮችካነበባችሁበኋላትክክልከሆነ“እውነት”

ትክክልካልሆነደግሞ“ሀሰት”በማለት መልሱ፡፡

1.የታመመ ሰዉ የደስታ ስሜት አይታይበትም፡፡

2.ልብስንማጠብናመተኮስ አንዱ የግልንፅህናመጠበቂያመንገድ ነዉ፡፡

3.ቀልጣፋና ንቁ አለመሆን የህመምተኛ ሰው ምልክት ነዉ፡፡

ለ.ለሚከተሉትጥያቄዎችከተሰጡትአማራጮችትክክለኛውንመልስየያዘውን ሆሄበመምረጥ መልስ/ሽ/፡፡

1.በንፅህና ጉድለት የሚከሰትበሽታ ያልሆነዉየቱ ነዉ?

ሀ.የዓይንማዝለ.የተስቦ በሽታ ሐ.የወስፋት በሽታመ.የኤድስ በሽታ

2. ከሚከተሉት የጤናማነት መገለጫ ያልሆነዉ የቱ ነዉ?

ሀ.ደስተኛ አለመሆን ለ.ጥሩስሜትመሰማት ሐ.ቀልጣፋ መሆን

መ.በንቃትናበብቃት ሥራንማከናወን

2.4. የቁስአካላዊለውጦች

መታወስ የሚገባቸዉ ቁልፍ ቃላት

- ቁስ- አካላዊ ለዉጥ - ሁነቶች

- ሙሙት -ሚሚ

ከንዑስ ርዕሱ የሚከበቅ አጥጋቢ የመጥ ብቃቶች ተማሪዎች ይህን ንዑስ ርዕስ ተምራችሁ ስታጠናቅቁ፡- • ቁስ ምን እንደሆነ ትገልፃላችሁ፡፡ • ቁስ አካላዊ ለውጦችን ትናገራላችሁ፡፡ • የቁስ ሁነቶችን ትዘረዝራላችሁ፡፡ • የሁነት ለዉጦችን ለማሳየት ቀላል ሙከራዎችን ታካሂዳላችሁ፡፡

የቁስአካላዊለውጦች

ተግባር 2.6 የቡድን ዉይይት ዓላማ፡- በቁሶች ላይ የሚደረጉአካላዊ ለዉጦችን መለየት መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ የመወያያ ጥያቄዎች፡- 1. ቁስ ምንድን ነው? 2. የቁስ አካላዊ ለዉጥ ምን ማለት ነዉ? 3. የቁስ አካላዊ ለዉጥ ባህርያትን ዘርዝሩ፡፡

ቁስ

ማንኛውም በአካባቢያችን የሚገኝ ክብደት/መጠነ ቁስ/ ያለዉና ቦታ የሚይዝ ነገር ሁሉ ቁስ ይባላል፡፡ለምሣሌ፡-ወንበር፣ጠረጴዛ፣አየር፣እፀዋት፣እንስሳትና ወዘተ...

ቁስ የተሠራዉ በአይን ከማይታዩ ጥቃቅን አቶሞች ነው፡፡ አቶሞች ሲጣመሩሞሌክዩልችን ይሆናሉ፡፡

ለምሣሌ፡-ሁለት የሃይዴሮጅን አቶሞችና አንድ የኦክስጅን አቶም ሲጣመሩ ዉሃ ይፈጥራሉ፡፡

ቁስ የራሱ የሆነ ክብደትና ቦታ አለው፡፡ ለምሣሌ፡- አየርና ውሃ የሚጠቀሱ ናቸው፡፡ አየር በአይን የማይታይናበእጅየማይዳሰስ ሊጨበጥየማይችል ቁስ ነዉ፡፡

ቁሶች በሶስት የተለያዩ ሁነቶች /State of matter / ይገኛሉ፡፡ እነሱም፡-

1.ጠጣር፡- የራሱ የሆነ ቅርጽ እና ይዘት አለው፡፡

ምሣሌ፡- ብረት፣ወርቅ፣ጠረጴዛ፣ድንጋይ፣ወንበር ወዘተ...

2.ፈሳሽ፡- የራሱ የሆነ ቅርጽ የለውም ነገር ግን የራሱ የሆነ ይዘት አለው፡፡

ምሣሌ፡-ውሃ፣ዘይት ወዘተ...

3.ጋዝ፡-የራሱ የሆነ ቅርጽ እና ይዘት የለውም፡፡ ምሣሌ፡- አየር

ቁስ አካል ሁለት አይነት መሰረታዊ ለውጦችን ያካሂዳል፡፡እነርሱም

ሀ) አካላዊ/ፊዚካላዊ/ለውጥ እና

ለ) ንጥረ-ቁሳዊ ወይም ዊስጣዊ/ኬሚካላዊ / ለውጦች ይባላሉ፡፡

አካላዊ/ፊዚካላዊ/ለውጥ

አዲስ ልዩ ቁስን ሊያስገኝ የማይችል ነገር ግን የቅርፅና መጠን ለዉጥ ሲኖረዉ አካላዊ/ፊዚካል/ለዉጥ ይባላል፡፡ ከዚህም ሌላ በነገሮች የሚከናወነው ለውጥ ዋናው ነገር /የዉስጥ ይዘቱ/ሣይለወጥ በነበረበት የሚቆይበት ሂደት ነው፡፡አካላዊ ለውጥ የሚያካትታቸው የሚከተሉትናቸው፡፡ለምሳሌ፡-የበረዶመቅለጥ፣ የውሃመፍላት፣የጨው መሟሟት፣የወረቀት በትንንሽ መቀደድ ወዘተ...

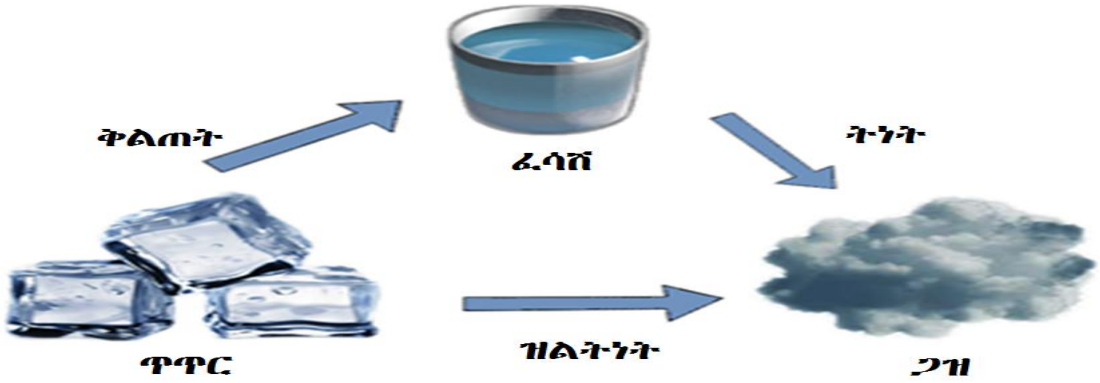

ሥዕል2.10.የቁስ አካል የሁነት ለውጥ

ተግባራዊክንዋኔ /ጣራ/
የበረዶመቅለጥአካላዊለውጥመሆኑንለማሣየት ና
አካላዊለውጥንለሚዳትየሚከተለውንተግባራዊክንዋኔበማሠራት አሳዩ

ለበረዶመቅለጥየሚያስፈልጉነገሮች፡-ብርጭቆ እና በረዶ

አሠራር

- **መምህራችሁ በሚነግሩዋችሁመሠረትበቡድንትደራጃላችሁ**
- **የተወሰኑቡድኖችበረዶብርጭቆውስጥበማድረግየፀሐይሙቀት በሚገኝበትሥፍራበውጭያስቀምጣሉ፡፡**
- **ሌሎችቡድኖችበረዶብርጭቆውስጥበማድረግየፀሐይሙቀት በማይደርስበትክፍልውስጥያኖራሉ፡፡**

-መምህራችሁከሚነግሩዋችሁሰዓትበኋላየተካሄደውንለዉጥማየት፡፡ካያችሁት ለዉጥበመነሳትለሚከተሉትጥያቄዎች መልስ በጽሁፍአቅርቡ፡፡

1. **የትኛው ቦታ ላይ የተቀመጠዉ በረዶቀድሞበፍጥነትመሚሟትጀመረ?**
2. **በበረዶዉናበሚሟዉሃመሃልምንልዩነትአለ?**
3. **ያያችሁት ለዉጥ ምን ዓይነት ለዉጥ ይባላል?**

በአጠቃላይበቁስአካሎችላይየሚካሄድየሁነትለውጥቀጥሎበተመለከተውመልክ ይገለፃል፡፡አንድጥጥርበውሃወይምበሌላፈሳሽውስጥየሚሟእንደሆነድብልቁሙሙትይባ ላል፡፡የሚሟውጥጥርሚሚሲባልፈሳሹ ደግሞ አሚሚይባላል፡፡ስለዚህሚሚ (Solute) + **አሚሚ** (Solvent) →**ሙሙት** (Solution)

አንዳንድነገሮችበውኃውስጥይሟሟሉ፡፡መሟትአካላዊለውጥነው፡፡ምክንያቱምሟሚ አካሉየመጠንለውጥስለሚያሳይነው፡፡ከዚያምበላይሙሙቱንስናሞቅውኃተኖየሟሟ ጥጥርበመያዣውዕቃላይ ይቀራል፡፡

ሥዕል2.11.አሚሚሲተንጥጥር/ሟሟው / በመያዣውእቃላይይቀራል

2.5. የብርሃንአስፈላጊነት

ተግባር 2.7 የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- ስለ ብርሃን ምንጭና ጥቅም መግለፅ

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1. ብርሃን ከምን ይገኛል?
2. የብርሃን ጥቅም ምንድን ነዉ?

ብርሃን ከተለያዩ የተፈጥሮና ሰዉ ሰራሽ ምንጮች ማግኘት ይቻላል። ለምሳሌ፡- ፀሀይ፣ኤሌክትሪክ፣ሻማናየማገዶእንጨትወዘተ...ናቸው።ይሁንናዋነኛዉየብርሃንኃይል ምንጭፀሀይናት።

ብርሃን ነገሮችን ለማየት፣ለዕፀዋት ዕድገት፣ ለዕፀዋት ምግብ ዝግጅት፣በተገቢዉ ሁኔታ ከቦታ ቦታ ለመንቀሳቀስና ወዘተ.....ይጠቅማል።

ሥዕል 2.12የብርሃንምንጮችበከፊል

መልመጃ 2.4

ሀ.የሚከተሉትን ዐረፍተነገሮችካነበባችሁበኋላትክክልከሆነ"እውነት"ትክክል ካልሆነደግሞ"ሀሰት"በማለት መልሱ፡፡

1.አየር ቁስ አካል ነዉ፡፡

2.ፀሀይ የብርሃን ምንጭ ነዉ፡፡

ለ.ለሚከተሉትጥያቄዎችከተሰጡትአማራጮችትክክለኛውንመልስየያዘውን ሆሄበመምረጥመልስ/ሽ/፡፡

1. ከሚከተሉት ዉስጥ ቁስ አካል ያልሆነዉ የቱ ነዉ?

ሀ.ዉሃ ለ.ድንጋይሐ.ሐይድሮጅን መ.መልሱ የለም

2. ከሚከተሉት ዉስጥ አካላዊ ለዉጥ ያልሆነ የቱ ነዉ?

ሀ.የሻማ መቅለጥ ለ.የዉሃ ትነት ሐ.የወረቀት መቃጠል

መ.የወረቀት መቀደድ

3. ዉስን ቅርፅ የሌለዉና የተገኘዉን ቦታ የሚይዝ የቁስ አካላዊ ሁኔት የትኛዉነዉ?

ሀ.ጠጣር ለ.ፈሳሽ ሐ.ጋዝ መ.ለእናሐ መልስ ናቸዉ፡፡

4. ከሚከተሉት ዉስጥ አንዱ ከፈሳሽ ወደ ጋዝ የሚለወጥበት ሂደት ነዉ?

ሀ.ቅልጠት ለ.ትነት ሐ.ዝናልትነት መ. መልስ አልተሰጠዉም

ማጠቃለያ

- ምግብለሰዉልጅከሚያስፈልጉመሠረታዊፍላጎቶቻችንመካከልአንዱ ነዉ በመሆኑምሰውናሌሎችህይወትያላቸውነገሮችያለምግብመኖርአይችሉም፡፡

- የተመጣጠነምግብከሁሉምየምግብመደቦችየተለያዩየምግብዓይነቶችንየያዘማዕ ድነው፡፡
- የምንመገባቸውየምግብዓይነቶችበአራትዋናዋናየምግብክፍሎችይከፈላሉ፡፡እነዚ ህም የአትክልትናየፍራፍሬክፍል፣የእህልናጥራጥሬክፍል፣የወተት ክፍልእናየሥጋክፍልተብለዉይጠራሉ፡፡
- የምግብመበከል ማለትምግብለሰውነታችንየሚሰጠውንጥቅምበተለያዩባዕድነገሮችምክንያትመስ ጠትሲያቋርጥናለሰውነታችንጎጂሲሆንነው፡፡
- ጤንነትማለትየአንድሰውአካላዊ፣አዕምሯዊእናማህበራዊደህንነትማለትነው፡፡ጤነ ኛችሁልጊዜደስተኞች፣ነፃ፣ከሰውጋርተግባቢ፣ጠንካራናንቁበመሆንየዕለት ተዕለትሥራቸውንበአግባቡየሚያከናውኑናቸው፡፡
- የግልንፅህናማለትሰውለሰውነቱእናለሚለብሰውልብስየሚያደርገዉጥንቃቄማለት ነው፡፡የግልንፅህናመጓደልለተለያዩየበሽታዓይነቶችየሚያጋልጥሲሆንተፈጥሮአ ዊውበታችንንምይቀንሳል፡፡በመሆኑምየግልንፅህናንመጠበቅአስፈላጊነው፡፡
- ከግልንፅህናጉድለትከሚመጡበሽታዎችአብዛኛዎቹበቀላሉከአንድሰውወደሌላሰ ዉየሚተላለፉናቸው፡፡
- ቁስማለትማንኛውምበአካባቢያችንየሚገኝክብደት/መጠነቁስ/ያለዉቦታየሚይዝ ነገር ነዉ፡፡
- ቁሶችበሶስትየተለያዩሁነቶች /State of matter / ይገኛሉ፡፡እነሱም - ጠጣር፣ፈሳሽእናጋዝናቸዉ፡፡
- ብርሃን ነገሮችን ለማየት፣ ለዕፀዋት ዕድገት፣ በተገቢዉ ሁኔታ ከቦታ ቦታ ለመንቀሳቀስና ወዘተ.....ይጠቅማል፡፡

የምዕራፉ ማጠቃለያ የክለሳ ጥያቄዎች

ሀ.የሚከተሉትን ጥቄዎችበማንበብ ትክክልከሆነ“እዉነት”ትክክልካልሆነ “ሐሰት”በማለትመልስ/ሽ/፡፡

1. የተመጣጠነምግብ በመመገብበሽታንመከላከልይቻላል፡፡
2. ጤናማሰዉበዕዉቀቱምሆነበጉልበቱለሀገሩናለወገኑአለኝታነዉ፡፡
3. የግል ንፅህና መጠበቅ ከበሽታ ይከላከላል፡፡
4. ምግብለሰው ልጅመኖርናዕድገት አስፈላጊ ነው፡፡
5. ምግብከተመገብንበኋላእጆቻችንንበዉሃና በሳሙናመታጠብ አለብን፡፡
6. የቅቤ መቅለጥ አካላዊ ለዉጥ ነዉ፡፡

ለ.ለሚከተሉትጥያቄዎችትክክለኛዉንመልስየያዘፊደልምረጥ/ጭ/

1.ከሚከተሉትየምግብዓይነቶችውስጥሰውነታችንንለመገንባትየሚያገለግለው የትኛውነው?

ሀ.እንጀራለ.ወተት ሐ.ሎሚ መ.ብርቱካን

2. ከሚከተሉት ውስጥ የምግብጥቅምያልሆነውየቱ ነው?

ሀ.ሀይልና ሙቀት መስጠት ሐ.በሽታንመከላከል

ለ.ሰውነትማክሳትናማቀጨጭመ.ሰውነትን ማፋፋትና መጠገን

ሐ.ለሚከተሉትጥያቄዎች ትክክለኛዉን መልስ ስጥ/ጭ/

1. የተበላሸ.ምግቦችመለያምልክቶችምንምንናቸው?
2. ምግብንየሚበክሉነገሮችምንድንናቸው?
3. የተመጣጠነምግብመመገብጥቅሙምንድንነው?
4. አካላዊ ለዉጥ ምንድን ነዉ?

ምዕራፍ ሦስት

3. የተፈጥሮአካባቢ

ከምዕራፉ የሚጠበቁ አጥጋቢ የመማር ብቃቶች፡-

ተማሪዎች ይህን ርዕስ ተምራችሁ ስታጠናቅቁ፡-

- በአየርሁኔታእናበአየርንብረትመካከልያለውንልዩነትትለያላችሁ፡፡

በምዕራፉ የተካተቱ ይዘቶች

3.1. የዞናችን የአየር ንብረት

3.2. የተፈጥሮ ሀብት

3.3.በዞናችሁ ውስጥ ለመኖር እና ለልማት የተፈጥሮ ሀብቶች አስፈላጊነት

3.4.በትምህርት ቤታችሁ እና በወረዳችሁ ተገቢ እና ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች

3.5. ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች እና ውጤቶች

በምዕራፉ የተካተቱ ይዘቶች

3.1. የዞናችን የአየር ንብረት

3.2. የተፈጥሮ ሀብት

3.3.በዞናችሁ ውስጥ ለመኖር እና ለልማት የተፈጥሮ ሀብቶችአስፈላጊነት

3.4.በትምህርት ቤታችሁ እና በወረዳችሁ ተገቢ እና ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች

3.5. ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች እና ውጤቶች

መግቢያ

በዚህምዕራፍየተፈጥሮአካባቢያችን ውስጥ ካለ ዋና ዋና ነገሮች ጪስጥ ከፊሎቹን ትማራላችሁ፡፡ በምዕራፉ የሚተኮርበትዋናየትምህርትይዘትስርየዞናችሁንየአየርንብረት፣የተፈጥሮሀብት፣በዞናች ሁውስጥለመኖርእናለልማትየተፈጥሮሀብቶችአስፈላጊነት፣በትምህርትቤታችሁእናበአ ካባቢያችሁተገቢ እናተገቢ ያልሆኑየቆሻሻአወጋገድልምዶችእናውጤቶችየሚለዘርዘርያሉጉዳዮችንትማራላችሁ፡፡ በዚህምዕራፍየሚነሱዝርዝርነጥቦችከዕለትተዕለትኑሮአችሁጋርየተያያዙበመሆናቸዉበ ንቃትመከታተልእናወደተግባርመተርጎምይጠበቅባችኋል፡፡

3.1. የዞናችንየአየርንብረት

መታወስ የሚገባቸው ቁልፍ ቃላት፡-

- አየር ንብረት - ከባቢአየር
- አየር ሁኔታ

ከንዑስ ርዕሱ የሚጠበቁ አጥጋቢ የመማር ብቃቶች

ተማሪዎች ይህን ንዑስ ርዕስ ተምራችሁ ስታጠናቅቁ፡-

- በአየርሁኔታ እናበአየርንብረትመካከልያለውንመሠረታዊ ልዩነት ትዘረዝራላችሁ።
- የአየርንብረትአካላትትገልጻላችሁ፡፡

በንዑስ ርዕሱ የተካተቱ ይዘቶች

3.1.1.በአየር ሁኔታ እና በአየር ንብረት መካከል ያለው ልዩነት

3.1.2.የአየር ንብረት አካላት

3.1.3.የአየር ንብረት ቁጥጥር

3.1.1.በአየርሁኔታእናበአየርንብረትመካከልያለውልዩነት

ተግባር 3.1 የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- የአየር ሁኔታ እና የአየር ንብረት ምንነትን መግለፅ

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1.የአየርሁኔታማለትምንማለትነው?የአየርንብረትስ?

2.በአየር ሁኔታ እና በአየር ንብረት መካከል ያለው ልዩነት ምንድን ነዉ?

3.ስለአየር ሁኔታ እና አየር ንብረት ማወቅ ለምን ይጠቅማል?

የአየርሁኔታምንድንነዉ?

የአየርሁኔታየአንድየተወሰነቦታዕለታዊየከባቢአየርሁኔታነው።የአየርሁኔታ የአንድን አካባቢ የፀሐይብርሃን፣ንፋስ፣ትነት፣እርጥበት፣ደመና፣ሙቀት፣ወዘተያሉዕለታዊ

የከባቢአየርሁኔታን የሚገልፅ ነው።የአየርሁኔታበደቂቃዎችወይም በሰዓታትሊለዋወጥይችላል።

የአንድየተወሰነቦታየአየርሁኔታእንደሥራ፣አመጋገብ፣አለባበስ፣መጓጓዣ/እንቅስቃሴ/፣ግንኙነት፣ግብርና፣ወዘተየመሳሰሉትንበዕለትተዕለትየሰውሕይወትላይተጽዕኖያሳድራል።

የአየር ሁኔታ እንደወቅቱ ይለያያል። ማለትም በበጋ፣በበልግ፣ በፀደይና በክረምት የሚኖረዉ የአየር ሁኔታ ልዩነት አለዉ።

ፀሃያማ

ደመናማ

ዝናባማ

ሥዕል 3.1የተለያዩ ዕለታዊ የአየር ሁኔታዎች

የአየርንብረት ምንድንነዉ?

የአየር ንብረት ማለት በአንድ የተወሰነ አካባቢ የሚስተዋል የረጅም ጊዜ አማካይ የከባቢ አየር ሁኔታ ነዉ። የአንድ አካባቢ አየር ንብረት የአካባቢዉን ተፈጥሮአዊ ገፅታ ምን ሊመስል እንደሚችል ሊጠቁመን ይችላል። ለምሳሌ፡-ቆላ፣ ወይናደጋ፣ ደጋ ወዘተ...

የአየርንብረትበአንድአካባቢበኢንዱስትሪዎች፣በግብርና፣በተፈጥሮአዊና ሰው ሰራሽ ገፅታዎች ላይ ከፍተኛተጽዕኖ ሊያሳድር ይችላል።

3.1.2. የአየርንብረትአካላት

ተግባር 3.2 የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- የአየር ንብረት አካላትን መለየት

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች፡-

የአየርንብረት አካላት ዉስጥ የሚካተቱት የሚከተሉት ናቸው፡-

የሙቀትመጠን- የሙቀትመጠንበአየርውስጥያለውየሙቀትኃይልመጠን ነው።የመለኪያአሃዱዲግሪ ሴልሺየስወይምዲግሪ ፋራናይትነው።

ዝናብ- ዝናብከደመናወደምድረ-ገጽየሚወርድውሃነው።የዝናብ መጠን መለኪያ(ሬንጌጅ) በመጠቀምየዝናብንመጠንእንለካለን።

እርጥበት- በአየርውስጥየተካተተውየውሃትነትነው።መጠኑበአካባቢዉባለው የዝናብመጠንእናየፀሐይጨረርመጠንይለያያል።

የከባቢአየርግፊት- በከባቢአየርክብደትምክንያትበተሰጠውስፍራላይ የሚያሳድረዉ ኃይልነው።

ደመናነት- በከባቢአየርውስጥያሉትየደመናዎችብዛትእንዲሁም የአየር ንብረትአካልነው።

ንፋስ- ንፋስ ማለትየሚንቀሳቀስአየርነው፡፡ ይህም በአየር ግፊት ምክንያት ይፈጠራል፡፡

የፀሐይጨረር- ምንምእንኳንየማይታይአካልቢሆንምሙቀትን ወደ ምድር በማቅረብበአየርንብረትላይከፍተኛተጽዕኖያሳድራል።

3.1.3. የአየርንብረትቁጥጥር

ተግባር 3.3 የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- የአየርንብረትመቆጣጠሪያዎችንመለየት

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1. የአየርንብረትቁጥጥርስንልምንማለታችንነዉ?

የዞናችን ወይም የአካባቢያችንንየአየርሁኔታየሚቀይሩ ወይም የሚወስኑምክንያቶችየአየርንብረትመቆጣጠሪያዎች፡ተብለውየሚጠሩሲሆንኬክሮስ፣አየር ግፊት፣የንፋስስርዓት፣ከባህር ጠለል በላይ ያለዉከፍታ፣የውቅያኖስሞገድእናየመሳሰሉትናቸው።

የአየርሙቀት፡-የአየርሙቀትልዩነቶችየአንድንቦታግፊትእናየንፋስስርዓት ይቆጣጠራሉ።።

ኬክሮስ፡-

ከምድርወገብእናከዋልታዎቹአቅራቢያባለውየአየርግፊቶችልዩነቶችበዓለምአቀፍየአየር ግፊትእናበንፋስስርዓቶችላይተጽዕኖያስከትላል።።

ከባህር ጠለል በላይ ያለዉከፍታ፡- አንድቦታከባህር ጠለል በላይ ያለዉርቀትየቦታውንየአየርንብረትየሚቆጣጠርሌላውአስፈላጊአካል ነዉ።።በተጨማሪም የውሃእናየአየርዝውውር፣የመሬትአቀማመጥና የመሳሰሉት የአየርሁኔታላዩቀይሩ የሚችሉምክንያቶች ናቸዉ።።

መልመጃ 3.1

ሀ.የሚከተሉትንዐረፍተነገሮችአንብባችሁ ትክክልከሆኑ “እዉነት” ትክክል ካልሆኑደግሞ “ሐሰት” በማለትመልሱ።።

1.በበጋናበክረምት ያለዉ የአየር ሁኔታ ተመሳሳይ ነዉ።።

2.የአየር ንብረት በአንድ አካባቢ የረጅም ጊዜ የከባቢ አየር ሁኔታ ነዉ።።

3.የፀሐይ ጨረር ሙቀትን ወደ መሬት በማቅረብ በአየር ንብረት ላይ

ተፅዕኖ ያሳድራል፡፡

ለ.ለሚከተሉትጥያቄዎችትክክለኛውንመልስበመምረጥመልስ/ሽ/፡፡

1. ከሚከተሉት ዉስጥበአየር ሁኔታ ሥር የሚካተተዉ የቱ ነዉ?

ሀ. ደመና ለ. ሙቀት ሐ. የፀሐይ ብርሃን

መ. ሁሉም መልስ ናቸዉ

2.በምድር ወገብ እና በዋልታዎች አቅራቢያ ባለዉ የአየር ግፊቶች ልዩነት ላይ ተፅዕኖ ያለዉ የቱ ነዉ?

ሀ. ኬኪሮስ ለ. የአየር ሙቀት ሐ. ከፍታ መ. ሁሉም መልስ ናቸዉ

3.2. የተፈጥሮሀብት

መታወስየሚገባቸውቁልፍቃላት

-ሰውሰራሽ ሀብት - ብክለት - መመናመን

-የተፈጥሮሀብት- ታዳሽ

ከንዑስ ርዕሱ የሚጠበቁ የመማር ብቃቶች፡-

ተማሪዎች ይህን ንዑስ ርዕስ ተምራችሁ ስታጠናቅቁ፡-

- የተፈጥሮሀብት ምንነትን ትገልጻላችሁ፡፡
- የተፈጥሮእናሰውሰራሽሀብቶችንትለያላችሁ፡
- በአካባቢያችሁ የሚገኙ የተፈጥሮሀብቶችን ትዘረዝራላችሁ፡፡
- የተፈጥሮሀብቶችን ታዳሽና ታዳሽ ያልሆኑ በማለት ትመድባላችሁ፡፡
- በአካባቢያችሁ የሚገኙ የተፈጥሮሀብቶችን ጥቅም ትዘረዝራላችሁ፡፡
- የተፈጥሮሀብቶች መመናመን መንስዔዎችና የሚያሳድሩትን ተፅዕኖዎችትገልፃላችሁ፡፡

የንዑስ ርዕሱ ይዘቶች

3.2.1.የተፈጥሮ እና ሰው ሰራሽ ሀብቶች ትርጉም

3.2.2.በዞናችሁ ውስጥ የሚገኙ የተፈጥሮ ሀብቶች

3.2.3.በዞናችሁ ውስጥ የእያንዳንዱ የተፈጥሮ ሀብቶች አጠቃቀም እናእሴቶች

ተግባር 3.4 የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- የተፈጥሮ ሀብቶችን ምንነት መግለፅ

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1. የተፈጥሮ ሀብቶች ምንድን ናቸዉ?
2. ታዳሽና ታዳሽ ያልሆኑ የተፈጥሮ ሀብቶችን ዘርዝሩ፡፡

አካባቢያችንበተለያዩሕይወትባላቸውናሕይወትበሌላቸውነገሮችየተሞላነው፡፡የተፈጥሮ ሀብቶች የሚባሉት በተፈጥሮ የምናገኛቸዉና ለሰዉ ልጅ ጥቅም የሚዉሉ ናቸዉ፡፡የተፈጥሮሀብቶችታዳሽ እናታዳሽ ያልሆኑተብለውይለያሉ፡፡ከሚታደሱትየተፈጥሮሀብቶች ውስጥአፈር፣ውሃ፣አየር፣ደንናየዱርእንስሳት ይገኙበታል፡፡ታዳሽ ያልሆኑከሚባሉትየተፈጥሮሀብቶችእንደማዕድንናነዳጅዘይትየመሳሰሉትይገኙበታል፡፡

3.2.1.የተፈጥሮእናሰውሰራሽሀብቶች

ተግባር 3.5 የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- የተፈጥሮና ሰዉሰራሽሀብቶችን መለየት

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1. የተፈጥሮና ሰዉሰራሽሀብቶች ልዩነት ግለፁ?
2. በአካባቢያችሁ የሚገኙ የተፈጥሮ እና ሰዉ ሰራሽሀብቶችን ዘርዝሩ፡፡

የተፈጥሮሀብት

በምድርላይበተፈጥሮየሚገኝማንኛውምነገርየተፈጥሮሀብትነው።የተፈጥሮሀብትየሰው ልጅፍላጎቶችንሊያሟላየሚችልከአካባቢውየሚገኝማንኛውምነገርነው።የተፈጥሮ ሀብቶችለሰውልጅህልውና በጣም አስፈላጊናቸው።

ደን

ወንዝ

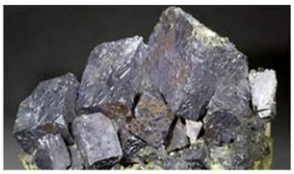
ማዕድን

የሜዳ አህያ

ዋልያ

ሥዕል 3.2 የተፈጥሮ ሀብቶች በከፊል

ሰውሰራሽሀብቶች

የሰውልጅጣልቃየሚገባበት፣የሚያመነጨው፣የሚያስተካክለውእናየሚቆጣጠራቸውነገሮ ችሁሉሰውሰራሽሀብቶች በመባል
ይታወቃሉ።በተፈጥሮዓለምውስጥየማይገኙነገርግንለሰውሕይወትዋጋያላቸውነገሮችሰ ውሠራሽሀብቶችተብለውይገለፃሉ።ምሳሌ፡-ወረቀት፣ጎማ፣ፕላስቲክ፣ወዘተናቸው።፡ ሰውሀብትንለመፍጠርአስፈላጊውንክህሎትእናችሎታአዳብሯል።ለምሳሌ፡- ህንፃዎችን፣ማሽኖችን፣ተሽከርካሪዎችን፣ድልድዮችን፣መንገዶችንወዘተለመሥራትብረ ቶችን፣ሲሚንቶን፣ አሸዋን
እናየፀሐይኃይልንስንጠቀምሰውሰራሽሀብቶችይሆናሉ።በተጨማሪምቴክኖሎጂሰውሰራ ሽሀብትነው።

ህንፃዎች

ማሽኖች

ድልድይ

መንገድ

ሥዕል3.3. ሰውሰራሽሀብቶች

3.2.2. በዞናችሁውስጥየሚገኙየተፈጥሮሀብቶች

ተግባር 3.6 የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- በዞናችሁ ዉስጥ የሚገኙ የተፈጥሮ ሀብቶች ከነጥቅማቸዉ መግለፅ

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1.በዞናችሁ ዉስጥ የሚገኙ የተፈጥሮ ሀብቶችን ከነጥቅማቸዉ ግለፁ፡፡

የተፈጥሮሀብቶችየሚባሉትበተፈጥሮየሚገኙናለሰውልጅአገልግሎትየሚሰጡነገሮችን ሁሉያካትታል፡፡እነርሱም አፈር፣አየር፣ውሃ፣ማዕድናት፣የነዳጅዘይት፣ዕፅዋት እናእንስሳት ወዘተ...ናቸው፡፡

ማዕድናት

ተማሪዎች! ማዕድንምንድንነው?

ማዕድናት በመሬት(በከርሰምድር)ውስጥየሚገኙየተፈጥሮሀብቶችሲሆኑእነሱም፡ መዳብ፣ ብረት፣ ወርቅ፣ ብር፣ አሉሙኒየም፣ኮፐር ወዘተብረትነትያላቸው ሲሆኑብረትነትየሌላቸው ደግሞእንደተፈጥሮጋዝ፣ነዳጅናዘይትየመሳሰሉትናቸው፡፡

አፈር

ተግባር 3.7 የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- ስለ አፈር ጥቅም ይገልፃሉ

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1. አፈርምንድንነው?
2. የአፈርጥቅምምንእንደሆነ ዘርዝሩ፡፡

አፈርየመሬት የላይኛውለስላሳውክፍል ነው፡፡ አፈርበረጅምዘመንውስጥቀስበቀስከድንጋይ እና ከሞቱት እንስሳትና ዕፀዋት ቅሪተ አካል የሚፈጠርየተፈጥሮሀብትነው፡፡

የአፈርጥቅም

አፈርለብዙነገሮችይጠቅማል፡፡ ከጥቅሞቹምጥቂቶቹ፡- ሰብል ለማምረት፣ለግንባታናለሸክላስራ ወዘተ...ናቸው፡፡

ውሃ

ተግባር 3.8 የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- የውሃንጥቅምና ምንጮችመለየት

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ፡፡

የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1.ውሃከምንይገኛል?

2.ውሃለምን ጥቅም (አገልግሎት)እንደሚውልጥቀሱ?

ውሃ ከሀይድሮጂን እና ከኦክስጅን ኬሚካል ንጥረ ነገሮች የተሰራ ነዉ።ውሃለሰውልጅበዋነኛነትከሚያስፈልጉመሰረታዊነገሮችአንዱሲሆንአብዛኛውንየ ምድራችንንክፍልየሚሸፍንየተፈጥሮሀብትነው፡፡ውሃንከተለያየምንጮችልናገኝእንችላ ለን፡፡

1.የገፀ-ምድርውሃለምሳሌ፡- ዝናብ፣ወንዝ፣ ኩሬ፣ሐይቅ፣ ባህር፣ ዉቅያኖስና ምንጭ የመሳሰሉት ናቸዉ፡፡

2.የከርሰ-ምድርውሃ ለምሳሌ፡- የጉድጓድ ዉሀ

የውሃጥቅም

- ውሃለሕይወት አስፈላጊ ነገር ነው፡፡ማለትም ህይወት ያላቸዉ ነገሮች በሙሉያለ ዉሀ መኖር አይችሉም፡፡
- ለቤት ዉስጥ ግልጋሎት(ለመጠጥ፣ ምግብ ለማብሰል፣ ለንፅህና) እንዲሁም

ለእንስሳት በመጠጥነት ያገለግላል፡፡

-ለግብርናስራ

-ለኢንዱስትሪና

-ለሀይልማመንጫወዘተ ያገለግላል፡፡

አየር

ተማሪዎች!አየርለምንይጠቅመናል?

አየር ምድርን የከበበ በአይን የማይታይ የጋዞች ድብልቅ ነዉ፡፡

አየርህይወትያላቸው ነገሮችሁሉለመኖርየሚጠቀሙበትየተፈጥሮሀብትነው፡፡

ተማሪዎች!ሁሉምሰዎችበየሰኮንዱየሚተነፍሱትአየርመሆኑንተገንዘባችሁ? ሰዎችብቻ ሳይሆኑ ሌሎችእንስሳትናተክሎችምጭምርያለአየርመኖርአይችሉም፡፡

ደን

ተግባር 3.9 የቡድን ዉይይት
ዓላማ፡- ስለደኖች ጥቅም መግለፅ
መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ፡፡
የመወያያ ጥያቄ፡-

ደንበአብዛኛውከዛፎችየተመሰረተ ሆኖቁጥቋጦና ሣርንየሚያካትትታዳሽ የተፈጥሮሀብት ነው።

የደን ጥቅሞች

- አፈርእንዳይሸረሸርይጠብቃል
- ለቤትቁሳቁስ መሥሪያይሆናል
- ለቤትግንባታይጠቅማል
- በማገዶነትያገለግላል
- የምግብምንጭነው
- ለዱርእንስሳትመጠለያ እና የመሳሰሉት የደን ጥቅሞች ናቸዉ።

ለቤት ግንባታ

ለቤት ቁሳቁስ መሥሪያ

ለማገዶነት

ለምግብ ምንጭነት

ሥዕል 3.4የደን ጥቅሞች በከፊል

የዱርእንስሳት

ተማሪዎች!የዱርእንስሳትሲባልምንማለት ነው?የምታዉቋቸዉን የዱርእንስሳትስምለመምህራችሁንገሩ፡፡

የዱርእንስሳትከትናንሽነፍሳትአንስቶእስከግዙፍእንሰሳትድረስያለትንበመሬትላይናበ ውሃውስጥበዱር የሚኖሩ እንስሳት ሁሉየሚያጠቃልልነው፡፡ የዱር እንስሳት ለማዳ እንስሳት አይደሉም፡፡

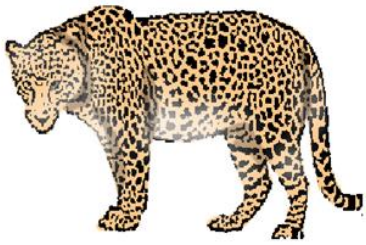

ነብር

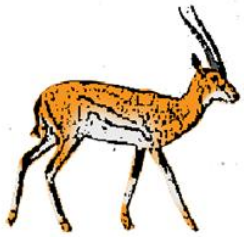

ድኩላ

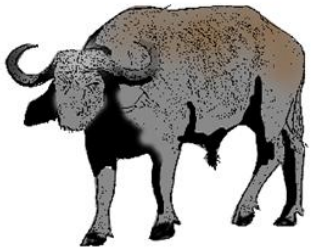

ጎሽ

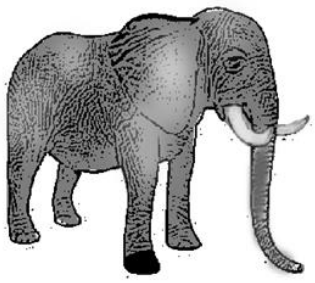

ዝሆን

አንበሳ

ቀጭኔ

ሥዕል 3.5 የዱር እንስሳት በከፊል

የዱርእንስሳትጥቅሞች

- ለገቢምንጭነት፡- ጎብኝዎችንበመሳብእናየአካልክፍሎቻቸዉን በመሸጥየገቢምንጭያስገኛሉ፡፡ለምሳሌ፡-ጥርሳቸዉ እና ቆዳቸዉ

-አንዳንድየዱርእንስሳትለመድሃኒትመሞከሪያናለምርምርይውላሉ፡፡

-የዱርእንስሳትበፈቃድእየታደኑለምግብነትያገለግላሉ፡፡

-የዱርእንስሳትጥርስ፣ቀንድእናቆዳምጌጣጌጦችንለመስራትያገለግላሉ፡፡

-ውብናልዩአፈጣጠርያላቸውአዕዋፍት ቀለማቸውና ባህሪያቸውሲታይ

የደስታስሜትየሚሰጡናቸው፡፡

4.2.3 በዞናችሁውስጥየእያንዳንዱየተፈጥሮሀብቶችአጠቃቀምእና እሴቶች

ተግባር 3.10 የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- የዞናችሁን የተፈጥሮ ሀብት አጠቃቀም ዘዴ መለየት

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1. የዞናችሁ የተፈጥሮ ሀብት አጠቃቀም ዘዴ ምን ይመስላል?

የተፈጥሮ ሀብት አጠቃቀም ማለት የተፈጥሮ ሀብቱን ደህንነት ሳንጎዳው አገልግሎቱ ዘላቂና አስተማማኝነት ባለው መንገድ ለቀጣዩም ትውልድ ሊተላለፍ በሚያስችል ዘዴ ሣይባክን መጠቀም ማለት ነዉ፡፡

የተፈጥሮ ሀብት ለማህረሰባችን ብዙ ጥቅሞችን ይሰጣል፡፡ጥቂቶቹን ቀጥለን እንመለከታለን፡-

- ሰፋ.ያለየኢንዱስትሪቁሳቁስ፣ ከእፅዋትእናከእንስሳት፣በቀጥታምሆነበተዘዋዋሪ ለምርትነት ያገለግላሉ.
- ለሕክምና
- ሀብቶችለማንኛውምሀገርዕድገትአስፈላጊናቸው።ለምሳሌ፡- ኃይልለማመንጨት፣ለኢንዱስትሪልማትየማዕድንሀብቶችንእንፈልጋለን።
- ከተፈጥሮሀብቶችአጠቃቀምጋርየተዛመዱዘርፎችሥራን ይሰጣሉ. ወዘተ...

መልመጃ 3.2

ሀ.የሚከተሉትንዐረፍተነገሮች አንብባችሁትክክልከሆኑ “እዉነት” ትክክል ካልሆኑደግሞ “ሐሰት” በማለትመልሱ፡፡

1.የተፈጥሮ ሀብቶች የሰዉን ልጅ ፍላጎት የሚያሟሉ ሀብቶች ናቸዉ፡፡

2.የዱር እንስሳት ለማዳ እንስሳት ናቸዉ፡፡

3.አየር በአይን የማይታይ የተለያዩ ጋዞች ድብልቅ ነዉ፡፡

ለ.ለሚከተሉትጥያቄዎችትክክለኛውንመልስበመምረጥመልስ/ሽ/፡፡

1. ሰዉ ሰራሽ ሀብት ያልሆነዉ የቱ ነዉ?

ሀ. ሕንፃ ለ. ደን ሐ. ማሽን መ. ተሽከርካሪ

2. ከሚከተሉት ዉስጥ የዉሃ ጥቅም የሆነዉን ለዩ

ሀ. ለመጠጥ ለ. ለእፀዋት ዕድገት ሐ. ለመጓጓዣ

መ.ሁሉም መልስ ናቸዉ

ሐ.ለሚከተሉትጥያቄዎች ትክክለኛ መልሰ ስጡ

1. ከማዕድናት ዉስጥ የተወሰኑትን ዘርዝሩ፡፡

2. ከደን ጥቅም ቢያንስ ሦስቱን ጥቀሱ፡፡

3.3 በዞናችሁውስጥለመኖርእናለልማትየተፈጥሮሀብቶችአስፈላጊነት

ከንዑስ ርዕሱ የሚጠበቁ የመማር ብቃቶች፡-

ተማሪዎች ይህን ንዑስ ርዕስ ተምራችሁ ስታጠናቅቁ፡-

- **የተፈጥሮሀብቶችንየመጠበቅእናየመንከባከብአስፈላጊነትለቀጣይትውልድፍላጎ ትለማሟላትእሴትንታዳብራላችሁ፡፡**
- **የእያንዳንዱንየተፈጥሮሀብቶችአጠቃቀምእናእሴት ትገልጻላችሁ፡፡**
- **የተፈጥሮሀብትመመናመንንበመግለፅበዞናችሁየተፈጥሮሃብትየመበላሸትዋናዋና ምክንያቶችንናውጤቶችንትገልጻላችሁ፡፡**
- **በዞናችሁውስጥ የሀገርበቀልእናየተለመደውየተፈጥሮሀብትጥበቃእናየእንክብካቤ እርምጃዎችንትገልጻላችሁ፡፡**
- **የተፈጥሮሀብቶችንየመጠበቅእናየመንከባከብአስፈላጊነትለቀጣይትውልድፍላጎ ትለማሟላትእሴትንታዳብራላችሁ፡፡**
- **በትምህርትቤታችሁእናበወረዳችሁውስጥየተፈጥሮሀብትብክለትንለመቀነስእናእ ንደገናጥቅምላይለመዋልመንገዶችንትጠቁማላችሁ፡፡**

ተግባር 3.11 **የቡድን ዉይይት**

ዓላማ፡- የዞናችሁን የተፈጥሮ ሀብት እሴቶችን መለየት

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1. **በአካባቢያችሁ ያሉ የተፈጥሮ ሀብቶች ለምን አገልግሎት ይዉላሉ?**

የተፈጥሮሀብቶችለሰውልጅከሚያበረክቱትጠቀሜታዎችውስጥዋናዋናዎቹየሚከተ
ሉትናቸው፡፡ እነሱም፡-

- ለምግብምንጭነት
- ለልብስ
- ለመጠለያ
- ለገቢምንጭነት
- ለመጓጓዣ
- ለመዝናኛ
- ለቱሪስትመስህብነት (የሀገርገጽታንለማሳደግ)

- ግብርና
  - ንግድ
- የተለያዩየመገልገያቁሳቁሶችንናጌጣጌጦችንለመስራት፣ወዘተ...

3.3.1.በዞናችሁየተፈጥሮሀብትየመመናመን፣የመበላሸትመንስኤዎችእና ውጤቶች

ተግባር 3.12 የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- የዞናችሁን የተፈጥሮ ሀብት ጉዳት መንስኤ እና ዉጤቶችን መለየት

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1.የተፈጥሮሀብት መመናመን ማለት ምን ማለት ነዉ?

2.በዞናችሁ ያለ የተፈጥሮሀብቶች መመናመንመንስኤዎችን ጥቀሱ?

3.በዞናችሁ ያለ የተፈጥሮሀብቶች መመናመን ዉጤቶችን ዘርዝሩ?

የተፈጥሮ ሀብት መመናመንማለት የተፈጥሮ ሀብቶችንበአግባቡባለመጠቀም እንዲባክኑ ወይም እንዲበላሹና በይዘትም እንዲቀንሱ ማድረግ ነዉ።።

ከዋነኞቹ የተፈጥሮሀብትጉዳቶች ዉስጥ የሚካተቱት፡-

- የአየር ብክለት - የዉሃ ብክለት
- የደን መጨፍጨፍ - የአፈር መሸርሸር ናቸዉ።።

የአየርብክለት

የአየርብክለትማለት

የከባቢአየርይዘትመዛባትእንዲሁምበከባቢአየርውስጥመኖርየማይገባቸውለሰውል ጅጤንነትተስማሚያልሆኑጋዞችወደከባቢአየርውስጥመቀላቀልማለትነው።።

የአየርብክለት መንስኤዎች

- ከፋብሪካዎችየሚለቀቁመርዛማነትያላቸውየጭስጋዞች

ለምሣሌ፡-ሰልፈርዳይኦክሳይድ

- ከተሸከርካሪሞተርየሚለቀቅበከፊልየተቃጠለጋዝ

ለምሳሌ፡- ካርቦንሞኖክሳይድ

- ከመፀዳጃቤቶችየሚለቀቅጋዝለምሳሌ፡-ሚቴን ጋዝ
- በቤትውስጥከሚነዱእንጨትናከሰልየሚለቀቅጭስ

ለምሳሌ፡-ካርቦንዳይኦክሳይድ

- የደንቃጠሎናየደንመጨፍጨፍናቸው።።

የአየርብክለትየሚያስከትላቸዉጉዳቶች

የአየርብክለት፣ራስምታት፣ማዞርእናየማቅለሽለሽስሜትሊያስከትልይችላል።እንዲ ሁም የረዥምጊዜየጤናችግሮችማለትምየልብህመምና

እንደሳንባካንሰርያሉየመተንፈሻአካላትበሽታዎችን እንዲከሰቱ ሊያደርግ ይችላል።የአየርብክለትበሰዎችነርቭ፣አንጎል፣ኩላሊት፣ጉበትእናሌሎችአካላትላይየ ረጅምጊዜጉዳትሊያስከትልይችላል።

ሥዕል 3.6.ከፋብሪካዎችየሚለቀቁ አየርን የሚበክሉ የተቃጠሉ ጋዞች

የውሃብክለት

ውሃበአግባቡካልተያዘበቀላሉይበከላል፤ለጤናጠንቅየሆኑተህዋሲያንምመራቢያይ ሆናል፡፡የተበከለውሃደግሞለሰውምሆነበውስጡለሚኖሩእንስሳትእናእፅዋትአደገኛነ ው፡፡

የውሃብክለትመንስኤዎች፡-

- ከፋብሪካዎችና ሆስፒታሎችወደወንዞችናሀይቆችየሚለቀቁእጣቢ ጋዞች፣ዝቃጭናኬሚካሎች
- ከሽንትቤትውጪመፀዳዳት
- ከመኖሪያቤቶችናሆቴሎችየሚወገድጥራጊቆሻሻ
- ከእርሻመሬትበጎርፍአማካኝነትእየታጠበወደወንዞችናሀይቆች የሚገባየማዳበሪያኬሚካል ወዘተናቸው፡፡

የውሃብክለትየሚያስከትላቸዉጉዳቶች

የተበከለውሃመጠቀምለውሃወለድበሽታመዛመትመነሻስለሚሆንውሃንከብክለትመ ጠበቅተገቢነው፡፡የውሃብክለትእንደታይፎይድ፣ኮሌራ፣ሄፓታይተስእናሌሎችየተለ ያዩበሽታዎችንያስከትላል።

የደንመመናመን

ለደንሀብትመመናመንመንስኤዎችሁለትናቸው፡፡እነሱም፡-

የሰደድእሳትናየደንመጨፍጨፍናቸው፡፡ለደንሀብትደህንነትየሚረዱዘዴዎችም ከሰደድእሳትመጠበቅ፣በክፍትቦታዎችሁሉተክሎችንመትከል፣ደንንአለመቁረጥና በተቆረጠውምትክሌላመትከልተጠቃሾችናቸው፡፡

የደንመመናመን የሚያስከትላቸዉጉዳቶች፡-

-የዛፎችእናሌሎችእፅዋትመጥፋት

- የዱር አራዊቶች መሰደድ

-የአየርንብረትለውጥ እና በረሃማነት

-የአፈርመሸርሸርን እና የምርትመቀነስ

- ጎርፍን ያስከትላል

- በከባቢአየር ውስጥየአየር ብክለት የሚያስከትሉ ጋዞችንመጨመርእና ሌሎች በርካታችግሮችንሊያስከትልይችላል።

የአፈርመሸርሸር

የአፈርመሸርሸርማለትየአፈርላይኛውክፍልበጎርፍናበንፋስእየታጠበናእየተጠረገ መወሰድማለትነው፡፡

የአፈርመሸርሸርዋናመንስኤዎች

- **የደንመጨፍጨፍ**
- **የግንባታእናየመዝናኛእንቅስቃሴዎች**
- **ኃይለኛንፋስበሚነፍስበትጊዜየላይኛውአፈርበንፋስመወሰድ**
- **በተራራማቦታዎችላይዝናብሲዘንብአፈሩይታጠባል**
- **ከመጠንበላይ ለግጦሽ መጠቀም ወዘተ....**

የአፈርመሸርሸርየሚያስከትላቸዉጉዳቶች፡-

- **የአፈር ለምነት መቀነስ**
- **በጅረቶችናበወንዞችውስጥብክለትእናደለልእንዲጨምርያደርጋል**

- አሳን ጨምሮ ዉሀ ዉስጥ በሚኖሩ እንስሳት ላይ ተፅዕኖ ይኖረዋል
- የተራቆቱመሬቶችብዙውንጊዜውሃየመያዝአቅማቸውአነስተኛ ነው፤ይህምጎርፍንሊያባብስይችላል።

3.3.2. በዞናችሁየሀገርበቀልእናመደበኛየተፈጥሮሀብትጥበቃናየጥበቃ እርምጃዎች

ተግባር 3.13 የቡድን ዉይይት
ዓላማ፡- በዞናችሁየሀገርበቀልእናመደበኛየተፈጥሮሀብትጥበቃናየጥበቃ እርምጃዎችን መለየት
መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ
የመወያያ ጥያቄዎች፡-
1. በዞናችሁ በመደበኛነት የተፈጥሮሀብትእንዴትይጠበቃል?
2. በዞናችሁየሀገርበቀል የተፈጥሮሀብትአጠባበቅ ምን ይመስላል?

የተፈጥሮሀብትጥበቃማለት
የተፈጥሮሀብትንለብክነትናለጉዳትከሚዳርጉሁኔታዎችመጠበቅ፣መከላከልናመንከባከብማለትነው፡፡የተፈጥሮሀብቶቻችንን ተገቢውንጥበቃናእንክብካቤሳናደርግለትበግድየለሽነትከተጠቀምንባቸውለጉዳትይዳረጉና ሙሉ በሙሉ ሊጠፉይችላሉ፡፡ነገርግንበጥንቃቄናበእንክብካቤይዘንከተጠቀምንባቸውዘላቂናአስተማማኝአግልግሎትይሰጡናል፡፡

በአካባቢያችን በተናጥልም ሆነ ከህብረተሰቡጋር በጋራ የሚተዳደሩየተፈጥሮሀብቶችንመልሶለማቋቋምእናለመጠበቅየረጅምጊዜእርምጃዎችንበንቃትእንዲተገበሩእናየኑሮዘይቤዎችንዘላቂልማትእንዲኖረዉለማስቻልሁ

ለንተናዊየተፈጥሮሀብትአጠባበቅበባህላቸዉዉስጥሲተገብሩቆይተዋል፡፡ሰዎችየተ
ፈጥሮሀብትን ለመጠበቅ በመደበኛናህገርበቀልየሆኑመንገዶችን ይጠቀማሉ፡፡
ከህገርበቀልየተፈጥሮሀብትየጥበቃእርምጃዎችውስጥጥቂቶቹ፡-
-በቂየመኖሪያቦታመከለል
-ደንንአለመጨፍጨፍ
-የግጦሽና እርሻቦታንመከለልናበአግባቡመጠቀም
-እርከንበመስራት
-የቤትእንስሳትስምሪትመወሰን
-በአካባቢዉ ባህላዊ የደን አጠባበቅ ዘዴዎች እና የመሳሰሉት ናቸዉ፡፡
ከመደበኛየተፈጥሮሀብትየጥበቃእርምጃዎችውስጥጥቂቶቹ፡-

- ህገ-ወጥአደንንማቆም
- ሁለምዜጋለዱርእንሰሳትጥበቃእንዲያደርግማስተማር
- ደንንማልማት
- የዱርእንስሳትንመጠለያአካባቢመከለልናአስፈላጊውንጥበቃ

ማድረግ፣ ለምሳሌ፡- ፓርኮችን ማቋቋም

- ደንያለአግባብአለመጨፍጨፍ፣የዛፍተከላበአካባቢው ላይ በየጊዜውማካሄድ
- የደንቃጠሎንመቆጣጠር
- ዘመናዊአስተራረስዘዴዎችን መጠቀም
- ሕብረተሰቡንማስተማርእናግንዛቤ ማስጨበጥ
- በጣምየተጎዱአካባቢዎችንከሰዉእናከእንስሳትንክኪመጠበቅ የመሳሰሉት
  መደበኛ የተፈጥሮ ሀብት የጥበቃ እርምጃዎች ውስጥ የሚካተቱ
  ናቸዉ፡፡

3.3.3.በዞናችሁየተፈጥሮሀብትጥበቃናየጥበቃጥቅሞች

የፕሮጀክትሥራ

ዓላማ፡- በዞናችሁየተፈጥሮሀብትጥበቃናየጥበቃጥቅሞችን መለየት

መመሪያ፡- በአካባቢያችሁወደሚገኘውየተፈጥሮሃብትጥበቃ ጽሕፈትቤት ሂዳችሁ የሚከተሉትን ጥያቄዎች ባለሙያንበመጠየቅ ያጠናቀራችሁትንሪፖርት ለመምህራችሁ እና ለክፍል ተማሪዎችአቅርቡ፡፡

1. **በአጠቃላይ በዞናችሁ ወይም በአካባቢያችሁ የተፈጥሮሀብትጥበቃ ዘዴ ምን ይመስላል?(ዘዴዎቹ፣ የህብረተሰቡ ተሳትፎ፣ በጎ ልምዶችን ያካተተ ቢሆን)**
2. **ከመምህራችሁናከትምህርትቤታችሁማህበረሰብጋርበመመካከርና በማቀድ ለአካባቢውማህበረሰብአርአያሊሆንየሚችልችግኝ የማፍላት፣የመትከልና የመንከባከብ ተግባራዊ እንቅስቃሴዎችን አከናውኑ፡፡**

ተፈጥሮ ለዕለታዊ ፍላጎቶቻችን ሁሉንም አስፈላጊ ነገሮች ይሰጠናል። በሕዝብ ብዛት እና በሰው ቸልተኝነት ምክንያት የተፈጥሮ ሀብቶቻችንን ከመጠን በላይ በመበዝበዝ ላይ ይገኛል። ይህ ከቀጠለ ለመጪው ትውልዳችን የሚቀር ሀብት የለም። በመሆኑም የተፈጥሮ ሀብትን መጠበቅ ብዙ ጥቅሞች ይኖሩታል፡፡

የተፈጥሮ ሀብትንየመጠበቅጥቅም፡-

- **ሥነ-ምህዳራዊሚዛንንለመጠበቅ**
- **መጪዉ ትውልድሀብቶቹንማግኘትመቻሉንለማረጋገጥ**
- **ብዝሃሕይወትንለመጠበቅ**
- **ለአየርንብረትለውጥየመቋቋምችሎታንለመገንባት**
- **የምግብዋስትናንለማረጋገጥ**
- **የውሃጥራትንለመጠበቅ**
- **የመሬትገጽታዎችንእናየመዝናኛመገልገያዎችንለመንከባከብ**

- የሰውልጅለመኖርየሚያስፈልጉትንመሠረታዊነገሮችማለትም ኦክስጅንን፣ሙቀትን፣ነዳጅን፣የፀሐይኃይልንእናየመሳሰሉትን ይሰጣል።
- የዕለትተዕለትሕይወታችንንበብዙመንገድ ያቀልልናል።በአጠቃላይ ያለየተፈጥሮሀብቶችሕይወትንመምራት አንችልም።

መልመጃ 3.3

ሀ.የሚከተሉትንዐረፍተነገሮች አንብባችሁትክክልከሆኑ “እዉነት” ትክክል ካልሆኑደግሞ “ሐሰት” በማለትመልሱ።

1.የተፈጥሮ ሀብቶች የአካባቢን የአየር ንብረት ሚዛን ለመጠበቅይረዳሉ።

2.ከተሽከርካሪዎች የሚለቀቁ የተቃጠሉ ጋዞች አየርን አይበክሉም።

3.የአፈር መሸርሸር የመሬትን ለምነት ይቀንሳል።

ለ.ለሚከተሉትጥያቄዎችትክክለኛውንመልስበመምረጥመልስ/ሽ/።

1. ከሚከተሉት የተፈጥሮ ሀብት መመናመን መንስኤ የሆነዉ የቱ ነዉ?

ሀ. ብክለት ለ.የአፈር መሸርሸር ሐ. የደን መጨፍጨፍ

መ.ሁሉም መልስ ናቸዉ

2. የአየር ብክለት የጤና ጉዳት የሆነዉ የቱ ነዉ?

ሀ. የሳንባ ምች ለ.ራስ ምታትሐ.ማቅለሽለሽ

መ.ሁሉም መልስ ናቸዉ

3.4.ተገቢና ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች

ከንዕስ ርዕሱ የሚጠበቁ አጥጋቢ የመማር ብቃቶች፡-

ተማሪዎች ይህን ንዑስ ርዕስ ተምራችሁ ስታጠናቅቁ፡-

1.በአካባቢያቸዉ የሚታዩ ተገቢና ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶችንትለያላችሁ፡፡

2.በትምህርት ቤታችሁ እና በአካባቢያችሁ ውስጥ ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ዘዴዎችን ትጠቁማላችሁ፡፡

ተግባር 3.14 የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- ተገቢና ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶችን መለየት

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1. በአካባቢያችሁ ተገቢ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች ናቸዉ የምትሏቸዉን ዘርዝሩ፡፡
2. በት/ቤታችሁና በአካባቢያችሁ የታዘባችሁትን ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶችን ከክፍል ጓደኞቻችሁ ጋር ተወያዩ፡፡
3. የከተማዉን ማዘጋጃ ቤት ወይም በምትኖሩበት ቀበሌ የሚመለከተዉን ባለሙያ ጠይቃችሁ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶችን ለመምህራችሁና ለክፍል ጓደኞቻችሁ አቅርቡ፡፡

ተገቢ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች

ተገቢ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች የሚባሉት የተለያዩ ዓይነት ቆሻሻዎችን በመለየት በጤናና በአካባቢ ላይ ጉዳት ሳያደርስ በአግባቡማስወገድ ማለት ነዉ፡፡ እነዚህም ልምዶችየሚከተሉትናቸዉ፡፡

- ቆሻሻን በየቦታዉ አለመጣልና ለቆሻሻ መጣያ በተዘጋጁ የቆሻሻ ማጠራቀሚያ ዕቃዎች መጠቀም
- ደረቅ ቆሻሻን ሰብስቦ በቆሻሻ ማስወገጃ ጉድጓድ ዉስጥ ማስወገድና ማቃጠል
- በየቦታዉ የሚሰበሰቡና የሚጠራቀሙቆሻሻዎችን ቶሎ ቶሎ ማስወገድ
- ደረቅና ፈሳሽ ቆሻሻዎችን ለይቶ ማስወገድ
- በየሜዳዉ አለመፀዳዳትና ሽንትቤት መጠቀም
- ሊበሰብስ የሚችልና ሊበሰብስ የማይችል ቆሻሻ (እንደፔስታል፣ ፕላስትክ የመሳሰሉት) በመለየት ማስወገድ
- በግቢያችንም ሆነ በአካባቢያችን የሚገኙትን ወደ ብስባሽነት (ፍግ ወይም ኮምፖስት)መለወጥና ለጓሮ አትክልት በማዳበሪያነት መጠቀም ወዘተ....

ሀ. ሊበሰብሱ የሚችሉ ቆሻሻዎች

ለ. ሊበሰብሱ የማይችሉ ቆሻሻዎች

ሥዕል 3.7. ሊበሰብሱ የሚችሉ እና ሊበሰብሱ የማይችሉ ቆሻሻዎች

ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች

- ቆሻሻን በየቦታዉ መጣል
- የቆሻሻ መጣያ ጉድጓድ አለመጠቀም
- የፈሳሽ ቆሻሻ ማስወገጃ ቦይ ወይም ቱቦ አለመጠቀም
- ቆሻሻን በቆሻሻ ማጠራቀሚ ዕቃዎች አለማስቀመጥ
- ደረቅና ፈሳሽ ቆሻሻዎችን ለይቶ አለማስወገድ ወዘተ...

መልመጃ 3.4

ለሚከተሉትጥያቄዎች ትክክለኛ መልስ ስጥ/ጭ/

በሚከተለዉ ሰንጠረዠ ዉስጥ ሦስት ተገቢ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶችንና ሦስት ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶችን ዘርዝር/ሪ/፡፡

ተ.ቁ	ተገቢ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች	ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች
1.		
2.		
3.		

3.5.ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች እና ዉጤቶች

ከንዕስ ርዕሱ የሚጠበቁ አጥጋቢ የመማር ብቃቶች፡-

ተማሪዎች ይህን ንዑስ ርዕስ ተምራችሁ ስታጠናቅቁ፡-

1.**በዞናችሁ (በአካባቢያችሁ) ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶችን ትዘረዝራላችሁ፡፡**

2. **በዞናችሁ (በአካባቢያችሁ) ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች የሚያስከትሉትን ተፅዕኖዎች ትገልፃላችሁ፡፡**

ተገቢ ያልሆነ የቆሻሻ አወጋገድ ማለት የተለያዩ ዓይነት ቆሻሻዎችን በአግባቡ አለመለየትና ለይቶ አለማስወገድ ሲሆን ፤ይህም ጤናንና አካባቢን ለጉዳት የሚዳርግ ተግባር ነዉ፡፡

ተግባር 3.15 የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች እና ዉጤቶች መለየት

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1. በዞናችሁ (በአካባቢያችሁ)ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶችንዘርዝሩ፡፡
2. በዞናችሁ (በአካባቢያችሁ) ተገቢ ባልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድልምዶች የሚያስከትለዉን ተፅዕኖዎች ግለፁ?

በግቢያችንም ሆነ በአካባቢያችን ቆሻሻን በተገቢዉ መንገድ አለማስወገድና ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶችን ማዳበር በሕብረተሰቡና በአካባቢያችን ላይ የሚያስከተሏቸዉን ዉጤቶች የሚከተሉት ናቸዉ፡-

- በሽታ አምጪ ተህዋስያንና ዝንቦች እንዲራቡበትና በሽታንእንዲያስከትሉ ምቹ ሁኔታን ይፈጥራል
- ለአየር ብክለት(ቆሻሻን ሰብስበን ስናቃጥል አየር በካይ ጋዞች እንደ ካርበንዳይአክሳይድያሉ ጋዞችአየሩን በመበከል የተለያዩ ጤናችግሮችን እንዲፈጠር ምክንያት ይሆናል)
- በግቢያችንና በአካባቢያችን መጥፎሽታ ያመጣል
- ወንዞችን በመበከል በተጠቃሚው ህብረተሰብ እና እንስሳት እንዲሁም ዕፀዋት ላይ ጉዳት ያስከትላል፡፡
- የጎርፍ መዉረጃ ቱቦና ቦይ በመዝጋት የጎርፍ አደጋ እንዲከሰትና መንገድ እንዲበላሽ ያደርጋል
- የአካባቢያችንን በጎገፅታ ወይም ዉበት ያበላሻል
- የማይበሰብሱቆሻሻዎች እንደፕላስቲክ ያሉት ዕፀዋት ሥሮቻቸዉን አፈርዉስጥ እንዳይሰዱና እንዳያድጉ አስተዋፅኦ ያደርጋሉ

ሥዕል 3.8 **ተገቢ ያልሆነ የቆሻሻ አወጋገድ**

ማጠቃለያ

- የአየርሁኔታ የአንድን አካባቢየፀሐይብርሃን፣ንፋስ፣ትነት፣እርጥበት፣ሙቀት፣ወዘተያለዕለታዊ የከባቢአየርሁኔታ ነው።
- የአየርንብረት ማለት በአንድየተወሰነ አካባቢ የሚስተዋል የረጅምጊዜአማካይየከባቢአየርሁኔታነዉ።
- የዞናችን ወይም የአካባቢያችንን የአየር ሁኔታ የሚቀይሩ ወይም የሚወስኑ ምክንያቶች የአየር ንብረት መቆጣጠሪያዎች ተብለው የሚጠሩ ሲሆን እነዚህም ኬክሮስ ፣ አየር ግፊት እና የንፋስ ስርዓት ፣ ከባህር ጠለል በላይ ያለዉ ርቀት ፣ የውቅያኖስ ሞገድ እና የመሳሰሉት ናቸው።
- የተፈጥሮ ሀብቶች የሚባሉት በተፈጥሮ የምናገኛቸዉና ለሰዉ ልጅ ጥቅም የሚዉሉ ናቸዉ።።
- የሰውልጅጣልቃየሚገባበት፣የሚያመነጨው፣የሚያስተካክለውእናየሚቆጣጠራቸውነገሮችሁሉሰውሰራሽሀብቶችበመባል ይታወቃሉ።
- የተፈጥሮሀብት አጠቃቀምማለትየተፈጥሮሀብቱንደህንነትሳንነዳውአገልግሎቱዘላቂናአስተማማኝነትባለውመንገድለቀጣዩምትውልድሊተላለፍበሚያስችልዘዴሣይ ባክንመጠቀምማለት ነዉ።።
- የተፈጥሮ ሀብት መመናመን ማለት የተፈጥሮ ሀብቶችን በአግባቡ ባለመጠቀም እንዲባክኑ ወይም እንዲበላሹ በይዘትም እንዲቀንሱ ማድረግ ነዉ፡
- በየአካባቢዉ የተለያዩየተፈጥሮሀብትጥበቃናልምዶች ይኖራሉ።።
- ተገቢ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች የሚባሉት የተለያዩ ዓይነት ቆሻሻዎችን በመለየት በአግባቡ ማስወገድ ማለት ነዉ።።

የምዕራፉ ማጠቃለያ መልመጃ/ የክለሳ ጥያቄዎች/

ሀ.የሚከተሉትንዐረፍተነገሮችአንብባችሁትክክልከሆኑ “እዉነት” ትክክል ካልሆኑደግሞ “ሐሰት” በማለትመልሱ፡፡

1. የአየር ንብረት ዕለታዊ የአየር ሁኔታ ነዉ፡፡
2. ማዕድናት ሰዉ ሰራሽ የተፈጥሮ ሀብቶች ናቸዉ ፡፡
3. ከቤታችን የሚወገዱ ቆሻሻዎችን በየቦታዉ መጣል ተገቢ አይደለም፡፡

ለ.ለሚከተሉትጥያቄዎችትክክለኛውንመልስበመምረጥ መልስ/ሽ/፡፡

1. የአየር ንብረት አካል የሆነዉ የቱ ነዉ?

ሀ. ዝናብ ለ. እርጥበት ሐ. ንፋስመ. ሁሉም መልስ ናቸዉ

2. ከሚከተሉት የማይታደስ የተፈጥሮ ሀብት የቱ ነዉ?

ሀ. ማዕድን ለ. ደን ሐ. አፈር መ.አየር

3. የተፈጥሮ ሀብት ጥቅም የሆነዉ የቱ ነዉ?

ሀ. ለምግብነት ለ. ለመዝናኛ

ሐ. ለቱሪስት መስህብነት መ.ሁሉም መልስ ናቸዉ

4. የአፈር መሸርሸር መንስኤ ያልሆነዉ የቱ ነዉ?

ሀ. የደን መጨፍጨፍ ለ. የአየር ብክለት

ሐ. ከመጠን በላይ ግጦሽ መ. አዉሎ ንፋስ

ሐ.ለሚከተሉትጥያቄዎች አጭርመልስ ስጥ/ጭ/

1. የአየር ንብረት ምን እንደሆነ ግለፁ፡፡
2. የተፈጥሮ ሀብት መመናመን ዉጤት ግለፁ፡፡
3. ተገቢና ተገቢ ያልሆነ የቆሻሻ አወጋገድ ማለት ምን ማለት ነዉ?

ምዕራፍ አራት

4.ማህበራዊ አካባቢ

ከምዕራፉ የሚጠበቁ አጥጋቢ የመማር ብቃቶች

ተማሪዎች!ይህን ምዕራፍ በሚገባ ተምራችሁ ካጠናቀቃችሁ በኋላ፡-

- **የባህል ምንነትን ትገልፃላችሁ፡፡**
- **በዞናችሁ ያሉትን የተለያዩ ባህላዊ ልምዶችንትገልጻላችሁ::**
- **በዞናችሁ ዉስጥየሚነገሩ ቋንቋዎችን ትለያላችሁ፡፡**
- **በዞናችሁ የተፈጥሮ ሀብት ጥበቃና ለጥበቃ አስፈላጊ የሆኑ ባህላዊ አሠራሮችን ትለያላችሁ፡፡**
- **የባህል ብዝሃነትን በኪነጥበብ ታደንቃላችሁ፡፡**
- **በዞናችሁ ውስጥ የአየር ንብረት በባህል ላይ ያለውን ተጽዕኖትገልጻላችሁ፡፡**
- **በዞናችሁ ዋና ዋና የኢኮኖሚ እንቅስቃሴዎችን ታብራራላችሁ፡፡**
- **በዞናችሁየኢኮኖሚ እንቅስቃሴዎች በተፈጥሮ ሀብቶች ላይ የሚያሳድሩትን አሉታዊ ተፅእኖ ትለያላችሁ፡፡**
- **ግብይትን ትተረጉማላችሁ፡፡**
- **በዞናችሁየተፈጥሮ ሀብትን እና የምርቶቻቸውን የግብይት ልምዶችን ትገልጻላችሁ፡፡**
- **በዞናችሁ ውስጥ የመጓጓዣ ሁኔታን ትገልጻላችሁ፡፡**

መግቢያ

በዚህምዕራፍ ሥር የባህል ትርጓሜ፣ልምድ፣በዞናችሁ ያሉትን የተለያዩ አለባበስ፣አመጋገብናየግጭት አፈታት፣የኢኮኖሚ እንቅስቃሴዎችን፣የተፈጥሮ ሀብት ፣ግብይትና ለግብይት የሚቀርቡ ምርቶች እና የመጓጓዣ መንገዶችን ትማራላችሁ፡፡ በግል፣በጥንድ እና በቡድን እየሆናችሁ በዉይይት መማር ይጠበቅባችኋል፡፡

4.1. የባህል ብዝሃነት

መታወስ ያለባቸዉ ቁልፍ ቃላት፡-

-ባህል -ባህላዊ ልምዶች

-የባህል ብዝሃነት -ግብይት

-መጓጓዣ -ኢኮኖሚ

በምዕራፉ የተካተቱ ንዑስ ይዘቶች

4.1.1.ባህል እና ባህላዊ ልምዶች ትርጓሜ እና ምሳሌዎች

4.1.2.የተለያዩ ባህሎች በዞናችሁ (አለባበስ ፣አመጋገብ ፣የግጭት አፈታት ወዘተ)

4.1.3.በዞናችሁ የሚገኙ ቋንቋዎች

4.1.4.በዞናችሁ ለተፈጥሮ ሀብት ጥበቃ አስፈላጊ ባህላዊ ልምዶች

4.1.5.በዞናችሁ ዋና ዋና የኢኮኖሚ እንቅስቃሴዎች

4.1.6.የተለያዩ የኢኮኖሚ እንቅስቃሴዎች በዞናችሁ የተፈጥሮ ሀብት ላይ ያለዉአለታዊ ተፅኖዎች

4.1.7.የግብይት ትርጓሜ

4.1.8.በዞናችሁ ለገበያ የሚቀርብ የተፈጥሮ ሀብት እና ምርቶቻቸው

4.1.9.በዞናችሁ የተፈጥሮ ሀብት እና ምርቶቻቸው የግብይት ልምዶች

4.1.10.ለሰዉ እና ሸቀጦች የተለያዩ የመጓጓዣ መንገዶች

4.1.1.ባህልእናባህላዊልምዶችትርጓሜእናምሳሌዎች

ከንዑስ ርዕሱ የሚጠበቁ አጥጋቢ የመማር ብቃቶች

ተማሪዎች ! ይህንን ንዑስ ርዕስ ከተማራችሁ በኋላ፡-

- **ባህል ምን እንደሆነ ትገልጻላችሁ፡፡**
- **በዞናችሁ ያሉትን የተለያዩ ባህላዊ ልምዶችን ትጠቅሳላችሁ::**
- **በዞናችሁ ለተፈጥሮ ሀብት ጥበቃና ለጥበቃ አስፈላጊ የሆኑ ባህላዊ አሠራሮችን ትለያላችሁ::**
- **የባህል ብዝሃነትን በኪነጥበብ ታደንቃላችሁ::**
- **በዞናችሁ ውስጥ የአየር ንብረት በባህል ላይ ያለውን ተጽዕኖትገልጻላችሁ::**

ተግባር 4.1. የቡድን ዉይይት

ዓላማ ፡-የባህል ብዝሃነትን መግለፅ

መመሪያ፡-በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1. **ባህል ምንድነዉ?**
2. **ስለባህል ብዝሀነት እና ባህላዊ ልምዶች የምታዉቁትን ጥቀሱ፡፡**

<u>የሚና ጨዋታ</u>፡-

ዓላማ ፡-የባህል ብዝሃነትን በኪነጥበብ መግለፅ::

መመሪያ ፡-በቡድን በቡድን በመሆን በአካባቢያችሁ የሚታወቁትን የባህል ብዝሃነትን የሚያንፀባርቁ ጭዉዉቶችን ለመምህራችሁና ለክፍልጓደኞቻችሁ አቅርቡ፡፡

ባህልየአንድየተወሰነ ማህበረሰብ ወይም የሰዎችሀሳቦች፣እምነቶች፣ልምዶች ፣ጥበባትእና ማህበራዊ ባህሪዎች ጥምረት ነው። ባህል የአንድ ህብረተሰብ ማንነት መገለጫ ነው:: ስለዚህ ባህል ቋንቋን፣ ሃይማኖትን፣ ምግብን፣ ማህበራዊ ልምዶችን፣ ሙዚቃን እና ጥበቦችን ያካተተ የአንድ ወይም የተወሰኑ ሰዎች የቡድን ባህሪያት እና ዕውቀት ነው።

ባህል በተለያዩ የሕብረተሰብ ክፍሎች መካከል የሚፈጠር የተግባቦት ዘይቤ ነዉ።።ይህ ዘይቤ በማህበረሰቡ ዉስጥ በጎ ሥነ ምግባር ያላቸዉ የጋራ እሴቶች፣እምነቶች፣ፅንሰ ሀሳቦችን ይወሰናል ።። በዚሁ ዘይቤ አሰራር ዉስጥ ግለሰቦች የሚወጡት ኃላፍነትና የሚያከናዉኑት ተግባር ይኖራቸዋል።።

የባህል ብዝሃነት በአንድ ማህበረሰብ ዉስጥ የተለያዩ ባህል መኖሩን የሚገልፅናአንዳቸው የሌላውን ልዩነት ማክበርን ሊያመለክት ይችላል።

የሚከተሉት ባህላዊ ልምዶች በምሳሌነት ይጠቀሳሉ።-

- ሃይማኖታዊ እና መንፈሳዊ ልምዶች
- የአለባበስ ልምዶች
- ባህላዊ የሕክምና ልምዶች
- የጥበብ መግለጫ ዓይነቶች
- የአመጋገብሥርዓት እና የምግብ አሰራር ልምዶች፤
- የተፈጥሮ ሀብት ጥበቃ
- የቤት አሰራር
- የሕፃናት እንክብካቤ ልምዶች
- አስተዳደርና አመራር
- የግጭት አፈታት
- የዕለት ተዕለት ሕይወት ልምዶች (የቤተሰብ ግንኙነቶችን ጨምሮ)ወዘተ...

የተግባር 4.2. የቡድን ዉይይት

ዓላማ:- በዞናችሁ የተለያዩ ባህላዊ ተግባራትን መለየት

መመሪያ:-በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ።።

የ ማጠያያ ጥያቄዎች፡ –

ተማሪዎች! በዞናችሁ ዉስጥ ያሉትን የተለያዩ ባህላዊ ልምዶችከታላላቆቻችሁ/ሽማግሌዎች/ በመጠየቅ ክፍል ዉስጥለክፍል ንደኞቻችሁና ለመምህራችሁ አቅርቡ።።

4.1.2. የተለያዩባህሎችበዞናችሁ

ሰዎች በአካባቢያቸው ያለው አመለካከት በአብዛኛው የሚመነጨው በልዩ ልዩ ባህላቸው እና በባህላዊ ልምዶቻቸው ነው። በአንድ አካባቢ የተለያዩ ባህላዊ ክንዉኖችይፈጸማሉ።። ከእነዚህም ባህላዊ ክንዉኖች መካከልአለባበስ፣አመጋገብ እና የግዑት አፈታት ወዘተ.. የተወሰኑት ናቸዉ።።

ባህላዊ አመጋገብ

ባህላዊ አመጋገብ ከምግብ አዘገጃጀት ጀምሮ የምግቡን አቀራረብ፣የምግብ ማቅረቢያ ባህላዊ ዕቃዎችን እንዲሁም የአመጋገብ ስርዓትን ሁሉያጠቃልላል።። ባህላዊ ምግቦች በአብዛኛዉ የሚዘጋጁት ከአካባቢያቸዉ ከሚገኙ የምግብ ምንጮች ነዉ።።

ባህላዊ አለባበስ

ባህላዊ አለባበስ ማለት የአንድን የተወሰነ ማህበረሰብ ባህል ወይም ማንነት ለመወከል ጥቅም ላይ የሚዉል የባህል መገለጫ ልብስ ነዉ።።

ይህም የአንድ አካባቢ እሴቶችን እና ባህላዊ ቅርስን ለመጠበቅ እና የሕዝቦችን የአንድነት ስሜት በመፍጠር ረገድ ወሳኝ ተምሳሌታዊ ሚና ይጫወታል። በአብዛኛዉ ባህላዊ አለባበስ የማህበረሰቡን የአኗኗር ሁኔታ እና የሚኖሩበትንየአካባቢ አየር ሁኔታንያገናዘበነዉ።።

ሥዕል 4.1.ከባህላዊ ልብሶች በከፊል

ባሕላዊ የግጭት አፈታት

ባህላዊ የግጭት አፈታት ማለት በአንድ ማህበረሰብ ዉስጥ በግለሰብ ደረጃም ይሁን በቡድን የሚፈጠሩ ግጭቶችን ወይምአለመግባባቶችን ለመፍታት የሚረዳ በፅሁፍ ወይም በሰነድ ያልተቀመጠ ሆኖም ግን በማህበረሰቡ ዘንድ የሚተገበር ህግና ደንብ ነዉ።። በዚህ የግጭት አፈታት ስልት ጥፋተኛን የሚያስተካክል ወይም የሚያስተምር እና ዳግም ወደ ጥፋት እንዳይገባ ቃል የሚገባበት ሥርዓት ነዉ።።

ባህላዊ የግጭት አፈታት የተለያዩ ዘዴዎች እና ሂደቶች አሉት።። እነዚህም ድርድር፣ሽምግልና፣ የግልግል ዳኝነትና የመሳሰሉት ይገኙበታል።።

ሥዕል 4.2.**ባህላዊ የግጭት አፈታት**

ተግባር 4.3 **የቡድን ዉይይት**

ዓላማ፡- በአካባቢያችሁ ያሉ ባሕላዊ የግጭት አፈታት ዘዴዎችን መለየት

መመሪያ፡-በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የ ማወያያ ጥያቄዎች፡ –

1. **በአካባቢያችሁ የግጭት መነሻ የሆኑ ነገሮችን ዘርዝሩ፡፡**
2. **በአካባቢያችሁ ባህላዊ የግጭት አፈታት ዘዴዎችን ጥቀሱ፡፡**

<u>የሚና ጨዋታ</u> :-

ዓላማ ፡-ባህላዊ የግጭት አፈታትን በኪነጥበብ መግለፅ

መመሪያ ፡-በቡድን በቡድን በመሆን በአካባቢያችሁ የሚታወቁትን

ባህላዊ የግጭት አፈታት ዘዴዎችን በጭውውት መልክ

ለመምህራችሁና ለክፍል ጓደኞቻችሁ አቅርቡ፡፡

የተግባር 4.4. የቡድን ዉይይት

ዓላማ:- በዙናችሁ የሚገኙ ቋንቋዎችን መለየት

መመሪያ:-በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ፡፡

የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1. **ቋንቋ ምንድን ነዉ?**
2. **የቋንቋ ጠቀሜታን ዘርዝሩ፡፡**
3. **ቋንቋ ከባህል ጋር ያለዉን ቁርኝት ግለፁ፡:**
4. **በዙናችሁ የሚነገሩ ቋንቋዎችን ዘርዝሩ::**

4.1.3.በዙናችሁ የሚገኙ ቋንቋዎች

ቋንቋዎችየሰዎችቀዳሚየመግባቢያዘዴዎችናቸው፡፡

ቋንቋለሰውልጅግንኙነትወሳኝአካልነው።ቋንቋዎችበንግግር፣በምልክትወይምበጽሁፍሊተላለፉይችላሉ። ብዙቋንቋዎች የራሳቸዉድምጾች፣የፅሁፍምልክቶች(ፊደላት) እናየአጻጻፍስርዓትአላቸው።

ቋንቋጥያቄለመጠየቅ፣ለጥያቄዎችመልስለመስጠት፣ሀሳቦችንእናፍላጎቶችንለማስተላለፍእናየሌሎችንአገላለጽእናስሜትለመረዳትይረዳል።

ቋንቋ

ሰዎችእርስበርስየሚግባቡበት፣ግንኙነትየሚፈጥሩበትእናየማህበረሰብስሜትየሚፈጥሩበትመንገድነው።መግባባትየማንኛውምማህበረሰብዋናአካልሲሆንቋንቋምየዚያአስፈላጊገጽታነው።

ቋንቋየባህልወሳኝአካልነውምክንያቱምሰዎችየባህል እሴቶቻቸዉን፣እምነቶቻቸዉንእናልማዶቻቸዉንለማስተላለፍየሚጠቀሙበትመንገድነው።ባህልእናቋንቋየማይነጣጠሉናቸው።መጀመሪያቋንቋካልተማርንባህልን መረዳትአንችልም። ከአንድ ማህበረሰብ ጋር በቋንቋቸዉስትግባቡከቋንቋተናጋሪውባህልጋርትገናኛላችሁ።በአንድ አካባቢ ወይም ዞን የተለያዩ ቋንቋዎች ሊነገሩ ይችላሉ ። እያንዳንዱብሄረሰብየተለየባህላዊልምዶችእናበብሄሩየተለየቋንቋይናገራል።እንዲሁም በአንድ አካባቢ ዉስጥ የሚኖሩ ማህበረሰቦች የተለያየ ቋንቋ መቻል የቋንቋ ብዝሀነትን ያመጣል።

4.1.4. በዞናችሁለተፈጥሮሀብትጥበቃአስፈላጊባህላዊልምዶች

ተግባር 4.5. የቡድን ዉይይት

ዓላማ:-በዞናችሁ ለተፈጥሮ ጥበቃ አስፈላጊ ባህላዊ ልምዶች ግለጹ

መመሪያ፡-በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ፡፡

የ ማጠያያ ጥያቄ፡ –

1. **በአካባቢያችሁ(በዞናችሁ)ያሉትን ባህላዊ የተፈጥሮ ሀብት አጠባበቅ ልምዶችን ዘርዝሩ፡፡**

የተፈጥሮ ሀብት ጥበቃ ማለት የተፈጥሮ ሀብትን ለብክነትና ለጉዳት ከሚዳርጉ ሁኔታዎች መጠበቅ፣መከላከልና መንከባከብ ማለት ነው፡፡

የተፈጥሮ ሀብቶች ውስን እና ዘላቂነት በሌለው አጠቃቀም ሊጠፉ የሚችሉ ስለሆነ በአካባቢያችሁ የሚዘወተሩ ባህላዊ የተፈጥሮ አጠባበቅ ልምዶች ሊበረታቱ ይገባል፡፡ ለምሳሌ፡- የእርከን ሥራ፣የደን አጠባበቅ፣የአስተራረስ ዘዴ ወዘተ...በተለያዩ አካባቢዎች የሚዘወተሩ ባህላዊ የተፈጥሮ አጠባበቅ ልምዶች ናቸዉ፡፡

4.1.5. በዞናችሁዋናዋናየኢኮኖሚእንቅስቃሴዎች

ተግባር 4.6. የቡድን ዉይይት

ዓላማ ፡-በዞናችሁ ዋና ዋና የኢኮኖሚ እንቅስቃሴዎችን መለየት

መመሪያ፡-በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የ ማጠያያ ጥያቄዎች፡ –

1.ቤተሰቦቻችሁ በምን ሥራ ይተዳደራሉ?

2.በዞናችሁ ወይም በአካባቢያችሁ ያሉትን ዋና ዋና የኢኮኖሚ እንቅስቃሴዎችን ጥቀሱ፡፡

በአንድ አካባቢ(ዞን)የሚኖሩማህበረሰቦች በተለያዩ የምጣኔሀብትእንቅስቃሴዎችላይ ይሰማራል፡፡ከእነዚህም ውስጥ ግብርና(እርሻ)፣ እንዱስትሪ፣ማዕድን ቁፋሮ፣ ንግድ፣ ትራንስፖርትና ቱሪዝም ዋና ዋናዎቹ ናቸው፡፡በተጨማሪም ሰዎች ለመኖርና በኢኮኖሚ ራሳቸዉን ለመደገፍ በተለያዩ የሥራ ዘርፎች ላይ ይሰማራሉ፡፡

አናፂ

ሽመና

ልብስ ስፌት

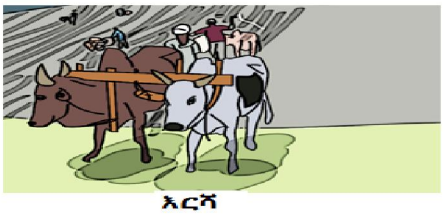

እርሻ

ሥዕል 4.3 ሰዎች በተለያዩ የሥራ ዘርፎች ላይ ተሰማርተዉ

ግብርና

ተግባር 4.7. የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡-የግብርናን ጥቅም መለየት

መመሪያ፡-በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የ ጭያያ ጥያቄዎች፡ –

1. ግብርና ምንድን ነው?
2. የግብርናን ጠቀሜታ አብራሩ፡፡

ግብርና ማለት አዝርዕትና የእንስሳት እርባታን በአንድነት የሚያጠቃልል የምጣኔሀብትዘርፍ ነው፡፡ግብርና ለሀገራችን ኢኮኖሚ መሰረት ነው፡፡በአሁኑ ጊዜ አብዛኛዉ የኢትዮጵያ ሕዝብ የሚተዳደረው በግብርና ነዉ፡፡ማለትም ሰብልን በማምረትና እንስሳትን በማርባት ነው፡፡

የሰብል ምርት ከግብርና ዘርፎች አንዱና ዋነኛው ነው፡፡ዋነኞቹ የሰብል አይነቶች ስንዴ፣ገብስ፣ጤፍ፣ማሽላ፣በቆሎ፣ባቄላ፣ሽንብራ፣ምስርናሌሎችናቸው፡፡

ከእነዚህ በተጨማሪ የቅባት እህሎችና እንደ ቡና ያሉ የግብርና ውጤቶችም ይመረታሉ፡፡

የእንስሳት እርባታ የቀንድ ከብቶች፣የጋማ ከብቶች እና የዓሣ እርባታ የመሳሰሉትን የሚያካትት ሲሆን በአብዛኛው በአርብቶአደሩአካባቢ የሚከናወን የግብርና መተዳዳሪያ ነዉ።

ኢንዱስትሪ

ኢንዱስትሪ ማለት የተለያዩ የግብርና፣የደንና የማዕድን ዉጤቶችን በጥሬ ዕቃነት በመጠቀም የሰዉ ኃይልና ዘመናዊ መሳሪያዎችን ተገልግለዉ ወደ ሌላ የተሻሻለ ምርትነት የመለወጥ ሂደት ነዉ። ምሳሌ፡- ቆዳን በመጠቀም ወደ ጫማነት መለወጥ

እንዱስትሪ በተለያዩ የሥራ ዘርፍ ለተሰማሩ ግለሰቦችም ሆነ ለሀገራችን ጠቃሚ የምጣኔ ሀብት እንቅስቃሴ ነው።እንዱስትሪ በሁለት ይከፈላል።

1. **የጎጆ እንዱስትሪ፡-** የተለያዩ የዕደጥበብ ስራዎችን ያጠቃልላል። የዕደ ጥበብ ስራዎች በአብዛኛው የእጅ መሣሪያዎችን በመጠቀም የሚሰሩ ናቸዉ። ለምሳሌ፡- የሽመና ስራ፣የሸክላ ስራ፣የብረታብረት ስራ፣የቆዳ ስራ፣የጌጣጌጥ ስራና የመሳሰሉት ናቸው።

ሥዕል 4.3 ሀ.የሽመና ሥራ

ለ.የሸክላ ሥራ

2. **ዘመናዊ እንዱስትሪ፡-** ዘመናዊ ኢንዱስትሪ የሚባሉት በነዳጅ ወይም በኤሌክትሪክ ሀይል በሚንቀሳቀሱ ማሽኖች እና ዘመናዊ

ቴክኖሎጂዎችየሚከናወኑና በአጭር ጊዜ ብዙ ምርት ማምረት የሚችሉ ናቸው።።ለምሳሌ፡- ፋብሪካዎች

ሥዕል 4.5 ፋብሪካ

4.1.6. የኢኮኖሚ እንቅስቃሴ በተፈጥሮ ሀብት ላይ ያለዉ ተፅዕኖ

የተፈጥሮ ሀብት በምርት ሂደት ውስጥ የኢኮኖሚ ዕድገትን የሚያነቃቃ ቁልፍ

ተግባር 4.8. የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- የኢኮኖሚ እንቅስቃሴ በተፈጥሮ ሀብት ላይ ያለዉን ተፅዕኖ መግለፅ

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄ፡-

1. በአካባቢያችሁ የሚከናወኑ የስራ እንቅስቃዎች በተፈጥሮ ሀብት ላይ ያላቸዉን አዎንታዊና አሉታዊ ተፅዕኖዎችን ግለፁ።።

ግብዓት ነው።እርሻ፣ኢንዱስትሪና ኮንስትራክሽን(ግንባታ) የኢኮኖሚ እንቅስቃሴ መሰረት የሚያደርገዉ ከተፈጥሮ ሀብት ከሚገኙ ዉጤቶች ላይ በመሆኑ የተፈጥሮ ሀብት መመናመንን ያስከትላሉ።።

ከነዚህም ጥቂቶቹ፡- የደን መጨፍጨፍ፣በረሃማነት፣የአፈር መሸርሸር፣የነዳጅ ዘይት መቀነስና አየርን የሚበክሉ ጋዞች መጠን መጨመር ናቸዉ።።

4.1.7.የግብይትትርጓሜ

ተግባር 4.9. የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡-የግብይት ትርጓሜን ማብራራት

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1. ግብይት ማለት ምን ማለት እንደሆነ ግለፁ::
2. በምትኖሩበት አካባቢ ያሉትን የግብይት ሥርዓቶችን ጥቀሱ፡፡

ግብይት ማለት፡-

- በተለያዩ ሰዎች በቡድን ወይም በግል የሚፈልጉትን ለማግኘት የሚያድርጉት ልውውጥ ወይም ግዥና ሽያጭ ሂደት ነዉ፡፡
- ሸማቹን፣ደንበኛውን እና ህዝቡን ከገበያ ጋር የሚያገናኝ ተግባር ነው፡፡
- በግልጽ ደንበኛ ለመሳብ እና ለማግኘት ዋጋ ያለው፣ተዛማጅ እና ወጥነት ያለው ይዘት የመፍጠር እና የማሰራጨት ዘዴ ነው፡፡
- የገበያ ምርምርን እና ማስታወቂያዎችን ጨምሮ ምርቶችን ወይም አገልግሎቶችን የማስተዋወቅ እና የመሸጥ ተግባርን ያካትታል፡፡

በአጠቃላይ የግብይት ሂደት በተቻለ መጠን የተጠቃሚዉን /የገዥዉን/ ፍላጎት ከአምራቹ የማምረት ችሎታና ዓላማ አጣጥሞ ሁሉንም ተዋናዮች በሚያረካ መልኩ የሚካሄድ ነዉ፡፡

ሥዕል 4.6ሰዎች ገበያ ሲገበያዩ

4.1.8 በዞናችሁለገበያየሚቀርቡየተፈጥሮሀብትእናምርቶቻቸዉ

ተግባር 4.10. የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- በዞናችሁ ለገበያ የሚቀርቡ የተፈጥሮ ሀብት እና ምርቶቻቸዉን መለየት

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1. በአካባቢያችሁ ለገበያ የሚቀርቡ የተፈጥሮ ሀብቶችን ዘርዝሩ::
2. የተፈጥሮ ሀብት ምርቶች ለሰዉ ልጅ ከሚሰጡት ጥቅሞች ጥቂቶቹንጥቀሱ፡፡

የተፈጥሮ ሀብቶችእና ምርቶቻቸዉ የሚባሉት በተፈጥሮ የምናገኛቸዉና ለሰዉ ልጅ ጥቅም የሚዉሉ ናቸዉ፡፡

የተፈጥሮ ሀብት ለንብረተሰቡ ከሚሰጧቸው ዋና ዋና ጥቅሞች ውስጥ

- ለምግብምንጭነት
- ለልብስ
- ለመጠለያ ግንባታ
- ለገቢ ምንጭነት፣ ወዘተ...

በተለያዩ አካባቢዎች የተለያዩ የተፈጥሮ ሀብቶች ይገኛሉ ከእነዚህም ዉስጥ ደን፣ዉሃ፣ቅመማቅመም፣የነዳጅዘይትወዘተ...ናቸዉ፡፡ሰዎችእነዚህን የተፈጥሮ ሀብቶች በመጠቀም ግብይት ያከናዉናሉ፡፡

4.1.9 በዞናችሁየተፈጥሮሀብትእናምርቶቻቸዉየግብይትልምዶች

ተግባር 4.11. የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- በዞናችሁ የተፈጥሮ ሀብት እና ምርቶቻቸዉ የግብይት ልምዶችን መግለፅ

መመሪያ፡-በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የ ማጠያያ ጥያቄ፡ –

1.በአካባቢያችሁ ከተፈጥሮ ሀብት የሚገኙ ምርቶች ላይ የሚደረጉ የግብይትልምዶችን ዘርዝሩ፡፡

በምንኖርበት አካባቢ ከተፈጥሮ ሀብት የሚገኙ ምርቶች የግብይት ሥርዓት እና ልምድ ከቦታ ቦታ ሊለያይ ይችላል፡፡በመሆኑም በተለያየ ማህበረሰብ ዉስጥ የተለያዩ የግብይት ልምዶችን በመከተል ግብይት ይከናወናል፡፡በዚሁ መሰረት ገበያተኞች በገበያ ስልቶቻቸው ውስጥ የመደጋገፍን መርህ ይጠቀማሉ፡፡

4.1.10.ለሰዎችናየሸቀጦችየመጓጓዣመንገዶች

ተግባር 4.12. የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- የሰዎችና የሸቀጦች የመጓጓዣ መንገዶችን መለየት

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የ ማጠያያ ጥያቄዎች፡ –

1. በምትኖሩበት አካባቢ ሰዎች ከአንድ ቦታ ወደ ሌላ ቦታ በምን ይጓጓዛሉ?
2. በምትኖሩበት አካባቢ ሰዎች ምርቶቻቸዉንም ሆነ ሸቀጣ ሸቀጦችን በምን ያጓጉዛሉ?

መጓጓዣ ማለት ሰዎችን፣እንስሳትን እና ዕቃዎች ከአንድ ቦታ ወደ ሌላ ቦታ ለማንቀሳቀስ የሚረዳ መንገድ ነው። የመጓጓዣዓይነቶችየመሬትመጓጓዣ፣የውሃ መጓጓዣ እና የአየር መጓጓዣ በመባል ይታወቃሉ።።

የውሃ መጓጓዣ

የአየር መጓጓዣ

የመሬት መጓጓዣ

ሥዕል 4.7 የተለያዩ መጓጓዣ አይነቶች

መልመጃ 4.1

ሀ.የሚከተሉትን ዐረፍተነገሮችካነበባችሁበኋላትክክልከሆነ "እውነት"

ትክክልካልሆነደግሞ "ሀሰት"በማለትመልሱ፡፡

1. ባህልእናቋንቋየማይነጣጠሉናቸው።
2.መርከብ የዉሃ ላይ የመጓጓዣ ዓይነት ነዉ፡፡

ለ.ለሚከተሉት ጥያቄዎች ትክክለኛዉን መልስ የያዘ ሆሄ ምረጥ/ጭ/፡፡

1. ከሚከተሉት ዉስጥ አንዱ የተፈጥሮ ሀብት ነዉ?

ሀ.ደን ለ.ዉሃ ሐ.መሬት መ.ሁሉም መልስ ናቸዉ

2. በእንስሳት እርባታ ዉስጥ የሚካተተዉ የቱ ነዉ?

ሀ. በግ ለ.ፍየል ሐ.ዓሳ መ.ሁሉም መልስ ናቸዉ

ሐ.ለሚከተሉት ጥያቄዎች ትክክለኛዉን መልስ ስጡ፡፡

1. በአካባቢያችሁ የተለመደዉን በባህላዊ አለባበስና በዘመናዊአለባበስ መካከል ያለዉን ልዩነት ግለፁ፡፡
2. ግጭት ማለት ምን ማለት ነዉ? በአካባቢያችሁ የተለመደ የግጭት አፈታትስርዓትስ እንዴት ነዉ?

ማጠቃለያ

- ባህል በማህበረሰብ መካከል የሚፈጠር የተለያዩ እሴቶችን ያካትታል፡፡
- የባህል ብዝሃነት የተለያዩ ባህሎች አንዳቸው የሌላውን ልዩነትማክበርን ሊያመለክት ይችላል።
- ባህላዊ አለባበስ የአንድን የተወሰነ ማህበረሰብ ማንነት ለመወከል ጥቅም ላይ የሚዉል የባህል መገለጫ ነዉ፡፡
- ባህላዊ የግጭት አፈታት ማለት በአንድ ማህበረሰብ ዉስጥ በግለሰብ ደረጃም ይሁን በቡድን የሚፈጠሩ ግጭቶችን(አለመግባባቶችን) ለመከላከል የሚረዳ በፅሁፍ ወይም በሰነድ ያልተቀመጠ ህግና ደንብ ነዉ፡፡
- ቋንቋ

  ሰዎችእርስበርስየሚግባቡበት፣ግንኙነትየሚፈጥሩበትእናየማህበረሰብስሜትየ ሚፈጥሩበትመንገድነው።
- የተፈጥሮ ሀብቶች ውስን እና ዘላቂነት በሌለው አጠቃቀም ሊጠፉ የሚችሉ ስለሆነ በአካባቢያችን የሚዘወተሩ ባህላዊ የተፈጥሮ አጠባበቅ ልምዶች ሊበረታቱ ይገባል፡፡
- ግብርና፣ እንዱስትሪ፣ማዕድን ቁፋሮ፣ ንግድ፣ ትራንስፖርትና ቱሪዝም ዋና ዋናዎቹ ከሚባሉት የኢኮኖሚ እንቅስቃሴዎች ዉስጥ ጥቂቶቹ ናቸው፡፡
- የኢኮኖሚ እንቅስቃሴዎች በተፈጥሮ ሀብት ላይ አዎንታዊና አሉታዊ ተፅዕኖ ይኖራቸዋል፡፡
- ግብይት ሸማቹን፣ደንበኛውን እና ህዝቡን ከገበያ ጋር ያገናኛል፡፡
- የተፈጥሮሀብቶችከሚሰጧቸዉ ምርቶች ዉስጥ ቅመማቅመም፣ቡና፣የነዳጅዘይት ወዘተ...ይካተታሉ፡፡
- በተለያየ ማህበረሰብ ዉስጥ የተለያዩ የግብይት ልምዶችን በመከተል ግብይት ይከናወናል፡፡

- ማንጓጓዣ ሰዎችን፣እንስሳትን እና ዕቃዎችን ከአንድ ቦታ ወደ ሌላ ቦታ ለማንቀሳቀስ ያገለግላል፡

የምዕራፉ ማጠቃለያ መልመጃ/ የክለሳ ጥያቄዎች/

ሀ.የሚከተሉትን ዐረፍተ ነገሮች አንብባችሁ ትክክል ከሆኑ "እዉነት" ትክክል ካልሆኑደግሞ "ሐሰት" በማለት መልስ/ሽ/፡፡

1. ባህል በተለያዩ የሕብረተሰብ ክፍሎች መካከል የሚፈጠር የተግባቦት ዘይቤ ነዉ፡፡

2.ግብርና የእንስሳት እርባታን ብቻ የሚያጠቃልል የምጣኔ ሀብት ዘርፍ ነው፡፡

3.የተፈጥሮ ሀብት ለሰዉ ልጅ ከሚሰጣቸዉ ጥቅሞችምግብ አንዱ ነዉ፡፡

4.ሰዎች መርከብን ለመጓጓዣነትይጠቀሙበታል፡፡

5.ኢንዱስትሪ የጎጆና ዘመናዊ ተብሎ ይከፈላል፡፡

ለ.ለሚከተሉትጥያቄዎችትክክለኛውንመልስበመምረጥመልስ/ሽ/፡፡

1. ከሚከተሉት ዉስጥ ባህላዊ ልምድ የሆነዉ የቱ ነዉ?

ሀ. ጋብቻ ለ. አለባበስሐ.የለቅሶ ስርዓት

መ.ሁሉም መልስ ናቸዉ

2. የመጓጓዣ ዓይነት የሆነዉ የቱ ነዉ?

ሀ. የአየር መጓጓዣ ለ.የመሬትመጓጓዣ ሐ.የዉሃ መጓጓዣ

መ.ሁሉም መልስ ናቸዉ

3. ከሚከተሉት ወስጥ አንዱ ዘመናዊ እንዱስትሪ ነዉ፡፡

ሀ.ፋብሪካ ለ.ሽመና ሐ.ሸክላ ስራ መ.ሁሉም መልስ ናቸዉ

4.የአየር መጓጓዣየሆነዉ የቱ ነዉ?

ሀ.መኪናለ.አዉሮፕላንሐ.መርከብመ.ባቡር

ሐ.ለሚከተሉትጥያቄዎች አጫጭርመልሶችን ስጡ፡፡

1. ባህላዊ መገለጫዎች ምንድን ናቸዉ?
2. ባህላዊ ልምድ ከሚባሉት ዉስጥ ጥቂቶቹን ጥቀሱ፡፡
3.የሰዉ ልጅየግጭት ምክንያቶችንዘርዝሩ፡
4.የኢኮኖሚ እንቅስቃሴ ማለት ምን ማለት ነዉ፡?
5.የመጓጓዣ ዓይነቶችን ዘርዝሩ፡፡

ምዕራፍአምስት

5.የተለየ ትኩረት የሚሹ ጉዳዮች

ከምዕራፉ የሚጠበቁ አጥጋቢ የመማር ብቃቶች ተማሪዎች ይህንን ርዕስ ካጠናቀቃችሁ በኋላ፡- • የትራፊክ ደንቦችን ትገልፃላችሁ፡፡ • የትራፊክ ደንቦችን ትተገብራላችሁ፡፡ • የኤች አይ ቪ/ እና ኤድስ ልዩነት ትገልፃላችሁ ፡፡ • የኤች አይ ቪ/ኤድስ በሽታ ምልክቶችን ትለያላችሁ፡

በምዕራፉ የተካተቱ ይዘቶች

5.1. የመንገድ ደህንነት

5.2. ኤች አይ ቪ/ኤድስ

መግቢያ

በሁለተኛ ክፍል የአካባቢ ሳይንስ ትምህርታችሁ ስለመንገድ ደህንነት ምንነት እና የትራፊክ ደንቦችን እንዴት እንደምትተገብሩ እንዲሁም ኤች አይ ቪ/ኤድስ ልጆች ላይ ያለዉን ተፅዕኖ እና ከኤች አይ ቪ/ኤድስ ጋር የሚኖሩ ልጆችን ችግር እንደራሳችን ችግር ማየት እንዳለብን ተምራችኋል፡፡በዚህ ምዕራፍም የመንገድ ደህንነት እና ኤች አይ ቪ/ኤድስ የሚሉት ይዘቶች ተካተዋል፡፡ በመንገድ ደህንነት ሥር የትራፊክ ደንቦችን በመለየት እንዴት እንደምትተገብሯቸዉ በጥልቀት ትማራላችሁ፡፡ እንደዚሁም የመኪና አደጋ በልጆች እና በቤተሰብ ላይ የሚሳድረዉን ተፅዕኖ ትረዳላችሁ፡፡ በኤች አይ ቪ/ኤድስ ርዕስ ሥር በኤች አይ ቪ እና ኤድስ መካከል ያለዉን ልዩነት እንዲሁም የኤች አይ ቪ/ኤድስ መተላለፊያ፣መከላከያ መንገዶች እና የኤድስ

በሽታ ምልክቶችን ትማራላችሁ።በግል፣ በጥንድና በቡድን እየሆናችሁ በውይይት መማር ይጠበቅባችኋል።

5.1.የመንገድደህንነት

መታወስ ያለባቸዉ ቁልፍ ቃላት

- ግራ ጠርዝ - ዜብራ - የመኪና አደጋ
- የትራፊክ መብራት - እግረኛ -አሽከርካሪ

ከንዑስ ርዕሱ የሚጠበቁ አጥጋቢ የመማር ብቃቶች

ተማሪዎች! ይህንን ንዑስ ርዕስ ከተማራችሁ በኋላ፡-

- የትራፊክ ደንቦችን ትለያላችሁ።
- የትራፊክ ደንቦችን ትተገብራላችሁ።
- የመንገድ ማቋረጥ ደንቦችን በመለየት ሌሎችን መርዳት ትለማመዳላችሁ።
- የመኪና አደጋ በልጆች እና በቤተሰብ ላይ የሚያሳድረዉን ተፅዕኖ ትገልፃላችሁ።

የመንገድ ደህንነት

ተግባር 5.1 የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- የትራፊክ ደንቦችን መለየት

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1. የመንገድ ደህንነት ማለት ምን ማለት ነዉ?
2. የምታወቋቸዉን የትራፊክ ደንቦችን ዘርዝሩ።

የመንገድ ደህንነት ማለት በመንገድ ላይ በምንጓዝበት ጊዜ በተሸከርካሪ አደጋ እንዳይደርስብን የሚያስችሉን የጥንቃቄ እርምጃዎች ናቸዉ ፡፡

የመንገድደህንነት የትራፊክ ደንቦችን በመከተል በእግረኛም ይሁን በአሽከርካሪ ላይ ሊደርሱ የሚችሉትን አደጋዎች ይከላከላል ወይም ይቀንሳል፡፡

የትራፊክ ደንቦች የሚያካትታቸዉ፡-

- የመኪና መንገድ ስናቋርጥ ጥንቃቄ ማድረግ
- እግረኞች የመኪና መንገዱን ግራ ጠርዝ ይዘዉመጓዝ
- የትራፊክ መብራት ምልክቶችን ማወቅና መጠቀም
- አሽከርካሪዎችና እግረኞች የመንገድ ላይ የትራፊክ ምልክቶችን ማወቅና መጠቀም
- አሽከርካሪዎች ለእግረኞች ቅድሚያ መስጠት
- መኪና ውስጥ ሆነን በምንጓዝባቸው ጊዜያት ሁሉ የደህንነት/የጥንቃቄ/ ቀበቶ መታጠቅ፡ እና ወዘተ...

ተግባር 5.2 የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- የመኪና መንገድ ስናቋርጥ ማድረግ ያለብንን ጥንቃቄ መለየት

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የ ሚወያዩ ጥያቄ፡ –

1.እግረኞች የመኪና መንገድ ሲያቋርጡ ማድረግ ያለባቸዉን ጥንቃቄዎች ዘርዝሩ፡፡

እግረኞች መኪናበሚንቀሳቀስባቸው መንገዶች ሲያቋርጡ የጥንቃቄ እርምጃዎች መፈፀም ይኖርባቸል፡፡

እነዚህም፡-

- የመኪና መንገድ በምናቋርጥበት ጊዜ የእግረኛ ማቋረጫ ነጭናጥቁር ቀለም /ዜብራ/ የተቀባበት ምልክት ላይ በመጓዝ ማቋረጥ፡፡
- የእግረኛ ማቋረጫ ነጭናጥቁር ቀለም /ዜብራ/ ምልክት ከሌለ በአጭሩና በቀጥተኛው አቅጣጫ የተሸከርካሪዎችን ሁኔታ በጥንቃቄ በማየት በፍጥነት ማቋረጥ ይገባናል
- መንገድ ሲናቋርጥ መጀመሪያ ወደ ግራና ቀኝ በማየት በቅርብ ርቀት መኪና አለመኖሩን አረጋግጠን ይበልጥ ጥንቃቄ በማድረግ ማቋረጥ፡፡
- የመኪና መንገድ ሲናቋርጥ በመንገድ መካከል አለመቆም፣አለመቀመጥ ወይም አለመጫወት
- በመስቀለኛ መንገድ ወይም በአደባባይ ላይ በሰያፍ ያለማቋረጥ

የማነቃቂያ ጥያቄ

ከዚህ በታች የቀረቡትን ሥዕሎች በጥንቃቄ ተመልከቱና ቀጥሎ ለተመለከቱት ጥያቄዎች ለመምህራችሁ መልስ መልሱ፡፡

1.ልጆቹ ምን እያደረጉ ነዉ?

2.የትኛዉ ሥዕል ትክክለኛዉን የትራፊክ ደንብ ያሳያል? ለምን?

3.የትኛዉ ሥዕል ትክክለኛዉን የትራፊክ ደንብ አያሳይም? ለምን?

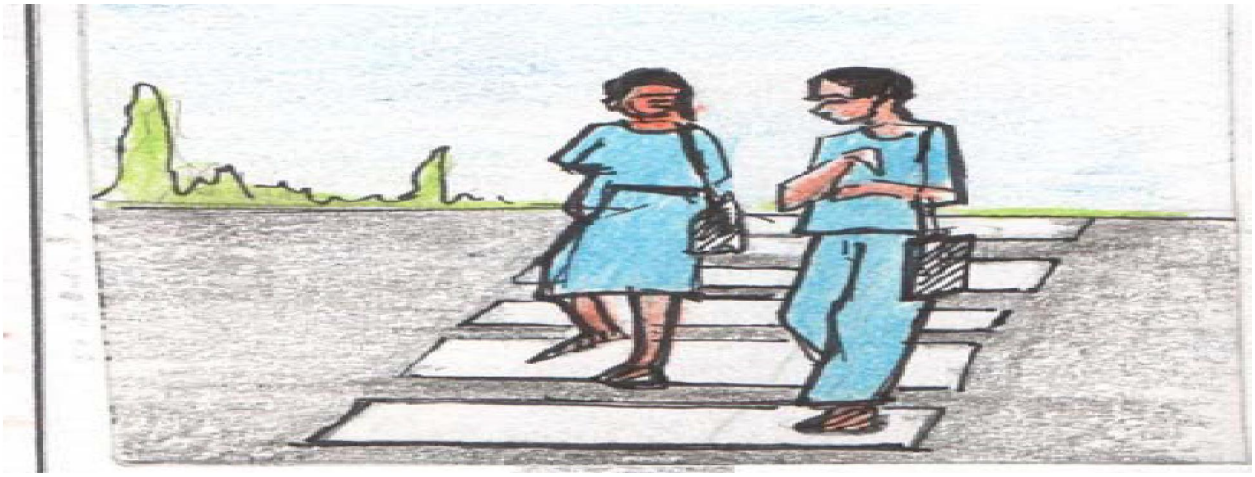

ሥዕል 5.1ሀ

ሥዕል 5.1ለ

የመንገድ ላይ የትራፊክ መብራት ጠቀሜታ

ተግባር 5.3 የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- የትራፊክ መብራት ምልክቶችን ማወቅና መጠቀም

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የ ማ ወ ያ ያ ጥ ያ ቄ ዎ ች ፡ –

1.የመንገድ ላይ የትራፊክ መብራት ጥቅም አብራሩ፡፡

2.የመንገድ ላይ የትራፊክ ስነስርዓት ማስጠበቂያ የመብራት ቀለም ዓይነቶችን ዘርዝሩ፡፡

የመንገድ ላይ የትራፊክ ስነስርዓት ማስጠበቂያ የመብራት ምልክቶች የሚሠሩት በኤሌክትሪክ ኃይል ሲሆን፣ የመኪና እና የእግረኛ እንቅስቃሴአደጋ በማይፈጥርበት ሁኔታ እንዲከናወን እገዛ ያደርጋሉ፡፡

የመንገድ ላይ የትራፊክ ማስተላለፊያ መብራቶች ሶስት ዓይነት ቀለም ያላቸው ሲሆኑ እነሱም፡- አረንጓዴ፣ ቢጫ እና ቀይ ናቸው፡፡

- አረንጓዴ መብራት ሲበራ መኪናዎች እንዲተላለፉ መፍቀጃ በመሆኑ አረንጓዴ የመንገድ መብራት ሲበራ እግረኞች የመኪና መንገዱን ለማቋረጥ መሞከር የለባቸውም፡፡

- ቢጫው መብራት የሚያመለክተው ቀጣዩ የመብራት ምልክት ቶሎ ሊበራ እንደሚችል ማስጠንቀቂያ በመሆኑ እግረኞችም ሆኑ አሽከርካሪዎች ጥንቃቄ እንዲወስዱ ማሳሰቢያ ነው፡፡

- ቀይ መብራት በሚበራበት ጊዜ መኪናዎች መንቀሳቀስ ያቆማሉ፡፡ ለአሽከርካሪዎች የቀዩ መብራት የሚያመለክተው እንዲያቆሙ በመሆኑ፣ እግረኞች ተገቢውን ጥንቃቄ አድርገው መንገዱን ሊያቋርጡ ይችላሉ፡

የተግባርጨዋታ ለተማሪዎች

ዓላማ፡፡- የትራፊክ ደንቦችን በመከተል ተማሪዎች ጥንቃቄ እንዲያደርጉ

መመሪያ፡-በሁለት ምድብ በመከፈል የመጀመሪያው ምድብ ውስጥ ያላችሁ ልጆች የኮከብ ምልክት (*) የተደረገበትን ሀረግ ሲዘምሩ፣ በሁለተኛው ምድብ ያላችሁ ልጆች በመደመር (+) ምልክት ስር የተፃፈውን የግጥም ሀረግ በመዘመር እየተቀባበላችሁ መዝሙሩን ዘምሩ፡፡ መዝሙሩን ክፍል ውስጥ ብቻ ሳይሆን ለወላጆቻችሁ እና ለታላላቆቻችሁ ጭምር ዘምራችሁ በማሰማት ጠንቃቃ ልጆች መሆናችሁን ግለፁላቸው፡፡

መዝሙር

ከአደጋ እንጠበቅ

* ተሸከርካሪ የሚጓዘው

+ በጐማ ነው፣ በጐማ ነው።።

* የሰው ልጅ ሚጠቀመው፣

+ በእግሩ ነው፣ በእግሩ ነው።።

* ፍጥነት አለው ተሸከርካሪ፣

+ ካለው በላይ ነው በራሪ።።

* መጠንቀቅ ነው የሚያድነን፣

+ በመንገድ ላይ ከአደጋ እንድንድን።።

* አዎን ልጆች እንጠንቀቅ፣ እንጠንቀቅ

+ ራሳችንን ከአደጋ እንጠብቅ፣ እንጠብቅ።።

* ራሳችንን ከአደጋ፣ እንጠብቅ፣ እንጠብቅ።።

ምንጭ፡-ከ1ኛ ክፍል እስከ 4ኛ ክፍል ላሉ ተማሪዎች የመንገድ ደህንነት ግንዛቤን ለማዳበርየተዘጋጀ መማሪያካሪኩለም ጋይድ

የመኪና አደጋ በቤተሰብና በልጆች ላይ የሚያደርሰዉ ተፅዕኖ

ተግባር 5.4የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- የመኪና አደጋ በቤተሰብና በልጆች ላይ የሚያደርሰዉ ተፅዕኖ መለየትና ማወቅ

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የ ማ ወያያ ጥያቄ፡ –

1.የመኪና አደጋ በልጆች እንዲሁም በቤተሰብ ላይ የሚያስከትለዉን ተፅዕኖ በዝርዝር ተናገሩ፡፡

በጥንቃቄ ጉድለት ምክንያት የሚከሰተዉ የመኪና አደጋ በልጆች፣በቤተሰብ እና በሕብረተሰቡ ላይ ብዙ ተፅኖዎችን ያሳድራል፡፡የመኪና አደጋ በልጆች እንዲሁም በቤተሰብ ላይ ከሚያደርሰዉ ተፅዕኖዎች መካከል፡-

- የአዕምሮ ጭንቀትና የስሜት መረበሽ
- ፍርሀትና ድንጋጤ
- ስብራት
- የአካል መጉደል ወይም የተጎዳዉ የአካል ክፍል በትክክል አለመስራት
- ሞት
- በአደጋዉ የሞቱት ወላጆች ከሆኑ ልጆች ወላጆቻቸዉን ያጣሉ
- ወላጅ በማጣት ከትምህርት ማቋረጥ
- በአደጋዉ የተጎዳዉን የቤተሰብ አባል ለማሳከም ለህክምና ወጭ መዳረግ
- የተጎዳዉን ቤተሰብ ለማሳከም ከሥራ መቅረት

- በመኪና አደጋዉ ሞት ምክንያት የቤተሰብ አባል መጉደል....ወዘተ የመሳሰሉት የመኪና አደጋ በደረሰባቸዉ ልጆች ወይም ቤተሰብ ላይ የሚደርሱ ተፅኖዎች ናቸዉ፡፡

በአጠቃላይ በጥንቃቄ ጉድለት ምክንያት የሚከሰት የመኪና አደጋ በልጆች፣ በቤተሰብ እና በሕብረተሰቡ ላይ የጤና፣አካላዊና የንብረት ጉዳት ያደርሳል፡፡

5.2. ኤችአይቪ/ኤድስ

መታወስ ያለባቸዉ ቁልፍ ቃላት

- ነጭ የደም ህዋስ - የሰዉነት ፈሳሾች -የደም ንክኪ

- መታቀብ- ኤድስ - ቫይረስ

ከንዑስ ርዕሱ የሚጠበቁ አጥጋቢ የመማር ብቃቶች

ተማሪዎች ይህንን ንዑስ ርዕስ ከተማራችሁ በኋላ፡-

- የኤች አይቪ እና የኤድስ ልዩነት ትገልፃላችሁ ፡፡
- የኤች አይ ቪ በሽታ ምልክቶችን ትዘረዝራላችሁ፡፡
- የኤች አይ ቪ በሽታ መድሃኒቶችን ትለያላችሁ፡፡

ተግባር 5.5 የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- የኤች አይ ቪ እና ኤድስን ምንነት መግለፅ

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1.የኤች አይቪ እና የኤድስን ልዩነት ዘርዝሩ፡፡

2.የኤች አይ ቪ ቫይረስ የሚገኝባቸዉን የሰዉነታችን ክፍሎች ግለፁ፡፡

ኤች አይቪ ቫይረስ ነው፡፡ ይህ ቫይረስ በዓይን የማይታይ ረቂቅ ሕዋስ ሲሆን የሚያጠቃውም በሽታ ተከላካይ የሆነውን የሰዎች ነጭ የደም ሕዋስ ነው። በዚህ ምክንያት ሰውነታችን ተፈጥሯዊ የበሽታ መከላከያ ሃይልን ሲያጣ በቀላሉ በበሽታ ይጠቃል።በመሆኑም የሰውነታችን በሽታን የመከላከል አቅም ሲዳከም በቀላሉ ወደ ኤድስ በሽተኛነት ይቀየራል፡፡

ይህ ቫይረስ በበሽታው በተያዙ ሰዎች ፡-

- ደም ውስጥ
- በወንድና በሴት የመራቢ አካላት ፈሳሽ ውስጥ
- በጡት ወተት ውስጥ እና
- በቫይረሱ ተበክለው ሹልና ስለታም ነገሮች /መርፌ ፣ምላጭ / ውስጥ ይገኛል፡፡

ኤድስ ኤች አይ ቪ በሚባል በሽታ አምጪ ቫይረስ የሚከሰት የሰውነትን በሽታ የመከላከል አቅም ቀስ በቀስ በማዳከም ለሞት የሚዳርግ በሽታ ነው፡፡

ተግባር 5.6 የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- የኤች አይ ቪ/ኤድስ በሽታ መተላለፊያ እና መከላከያ መንገዶችን መለየት

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የ ማጠያያ ጥያቄዎች፡ –

1. የኤች አይ ቪ ቫይረስ ከበሽተኛዉ ወደ ጤናማ ሰዉ የሚተላለፍባቸዉን መንገዶች ዘርዝሩ፡፡
2. ኤችአይቪከበሽተኛዉወደጤናማሰዉእንዳይተላለፍመከላከያ መንገዶችን ጥቀሱ፡፡
3. የኤች አይቪ/ኤድስ በሽታ ዋና ዋና ምልክቶች ምንድን ናቸዉ?

ኤች አይ ቪ/ኤድስ ከበሽተኛዉ ወደ ጤናማ በሚከተሉት መንገዶች ሊተላለፍ ይችላል፡፡

- ጥንቃቄ የጎደለው የግብረ ሥጋ ግንኙነት ወይም ወሲብ
- በደም ልገሳ/ቫይረሱ በደሙ ያለበት ሰዉ ለጤናማ ሰዉ ደም ከለገሰ
- ከእናት ወደ ልጅ /በወሊድ ጊዜ ወይም በማጥባት/
- በኤችአይቪ ቫይረስ የተበከለ ስለታም ነገሮችን በጋራ በመጠቀም ሊተላለፍ ይችላል፡፡

የኤች አይ ቪ/ኤድስ በሽታ ዘር ፣ዖታ ፣ሐይማኖትና ዕድሜ ሳይለይ ሁሉንም የህብረተሰብ ክፍል ሊያጠቃ የሚችል በሽታ ነዉ፡፡በመሆኑም ዋና ዋና የኤች አይ ቪ/ኤድስ የመከላከያ መንገዶችን ተግባራዊ ማድረግ ያስፈልጋል፡፡ እነዚህም የሚከተሉት ናቸዉ፡-

- *መታቀብ፡- ከጋብቻ በፊት ከግብረሥጋ ግንኙነት መቆጠብ*
- *አንድ ለአንድ መወሰን /አንድ ወንድ ለአንዲት ሴት በትዳር ፀንቶ መኖር/*
- *አንዱ የተጠቀመበትን ሹልና ስለታም መሣሪያዎች ሌላ ሰው*

እንዲይጠቀም ማድረግ

- በጋራ የጥርስ ብሩሽ አለመጠቀም
- በደንብ ባልተቀቀለ የሕክምና መገልገያ መሣሪያዎች አለመጠቀም
- ከቫይረሱ ጋር የምትኖር እናት ቫይረሱ በእርግዝና ወቅት ወደ ጽንሱ እንዳይተላለፍ መጠንቀቅና የቅርብ ሕክምና ክትትል ማድረግ

ከላይ የተጠቀሱትን ተግባራት በትክክል ከተከናወኑ በበሽታዉ የተጠቁ ሰዎች በቅድሚያ እራሣቸውን በመከላከል ተጠቃሚ ይሆናሉ፡፡ በመቀጠልም ቫይረሱ ወደ ሕብረተሰቡ እንዳይሠራጭ ስለሚረዱ አገራዊ ጠቀሜታው ከፍተኛ ነው፡፡

በኤች አይ ቪ ቫይረስ ምክንያት የሰዉነታችን በሽታ መከላከል አቅም ሲዳከም በቫይረሱ በተያዙ ሰዎች ላይ ዋናው የኤች አይ ቪ ምልክቶች ይታያለ፡፡ እነዚህም የሚከተሉትን ያካትታሉ:-

- በተደጋጋሚ ከፍተኛ ትኩሳት
- ድካም ወይም ኃይልን ማጣት
- ራስ ምታት
- የጉሮሮ ህመም(ጉሮሮ አካባቢ ያሉ ዕጢዎች ህመም)
- የሌሊት ላብ
- ከፍተኛ የሆነ የክብደት መቀነስ
- ተቅማጥ(ለረጅም ጊዜ ከሆነ)
- የቆዳ ላይ ሽፍታ

ለኤች አይቪ የተጋለጡ ሰዎች እንዲህ ዓይነቱ ግልጽ የሆነ የኤችአይቪ /ኤድስ ምልክት ኤችአይቪን ለመመርመር የሚያመላክት ምክንያት ነው፡፡
ኤድስ ከቫይረሱ ባህሪይ መቀያየር አንፃር እስካሁን መድሃኒት ያልተገኘለት በሽታ ነዉ፡፡ነገር ግን ፀረ-ኤች አይ ቪ መድሃኒቶች ኤችአይቪ ቫይረስ በሰዉነታችን ዉስጥ እንዳይራባ ዕድገቱን በመግታት በሽታዉ የሚያመጣዉን ጉዳት ይቀንሳሉ፡፡በመሆኑም የፀረ-ኤች አይ ቪ መድሃኒቶች የቫይረሱን መራባት በማቆም ወይም በመግታት፣ የቫይረሱን መጠን በደም ዉስጥ እንዲቀንስ በማድረግ፣ወደ ሌላ ሰዉ የቫይረሱን መተላለፍ ዕድል በመቀነስ እና ለሌሎች ተጓዳኝ በሽታዎች ለመጋለጥ የሚኖረዉን ዕድል በመቀነስ በቫይረሱ የተያዙትን ሰዎች ጤንነት የተሻለ እንዲሆን ይረዳሉ፡፡

ማጠቃለያ

- የመንገድ ደህንነት የትራፊክ ደንቦችን በመከተል በእግረኛም ይሁን በአሽከርካሪ ላይ ሊደርሱ የሚችሉትን አደጋዎች ይቀንሳል፡፡
- አሽከርካርዎችና እግረኞች የመንገድ ላይ የትራፊክ ምልክቶችን ማወቅና መጠቀም ይጠበቅባቸዋል፡፡
- የመኪና መንገድ በምናቋርጥበት ጊዜ የእግረኛ ማቋረጫ ነጭእና ጥቁር ቀለም /ዜብራ/ የተቀባበት ምልክት ላይ በመጓዝ ማቋረጥ አለብን፡፡
- መኪና ውስጥ ሆነን በምንጓዝባቸው ጊዜያት ሁሉ የደህንነት/የጥንቃቄ/ ቀበቶ መታጠቅ አለብን፡፡
- የመንገድ ላይ የትራፊክ ስነስርዓት ማስጠበቂያ የመብራት ምልክቶች የመኪና እና የእግረኛ እንቅስቃሴ አደጋ በማይፈጥርበት ሁኔታ እንዲከናወን እገዛ ያደርጋሉ፡፡
- በአጠቃላይ በጥንቃቄ ጉድለት ምክንያት የሚከሰት የመኪና አደጋ በልጆች፣ በቤተሰብ እና በሕብረተሰቡ ላይ የጤና፣አካላዊና የንብረት ጉዳት ያደርሳል፡፡
- ኤች አይቪ ቫይረስ ነው፡፡ ይህ ቫይረስ በዓይን የማይታይ ረቂቅ ሕዋስ ሲሆን የሚያጠቃውም በሽታ ተከላካይ የሆነውን የሰዎች ነጭ የደም ሕዋስ ነው።
- ኤድስ ኤች አይቪ በሚባል ቫይረስ የሚከሰት የሰውነትን በሽታ የመከላከል አቅምን ቀስ በቀስ በማዳከም ለሞት የሚዳርግ በሽታ ነው፡፡
- በኤች አይ ቪ ቫይረስ ምክንያት የሰዉነታችን በሽታ መከላከል አቅም ሲዳከም በቫይረሱ በተያዙ ሰዎች ላይ ዋናው የኤች አይ ቪ ምልክቶች ይታያሉ፡፡
- ፀረ-ኤች አይ ቪ መድሃኒቶች ቫይረሱን በሰዉነታችን ዉስጥ እንዳይራባ ዕድገቱን በመግታት በሽታዉ የሚያመጣዉን ጉዳት ይቀንሳሉ፡፡

የምዕራፉ ማጠቃለያ መልመጃ/ የክለሳ ጥያቄዎች/

ሀ.ትክክለኛ የሆነውን ሀሳብ "እውነት" ትክክለኛ ያልሆነውን "ሐሰት" በማለት መልስ/ሽ/፡፡

1.የመኪና አደጋ የሚደርሰው ተገቢውን የመንገድ አጠቃቀም ስርዓት ስንከተል ነው፡፡
2.በመንገድ ላይ የተተከሉ የትራፊክ የመብራት ምልክቶች የሚያገለግሉት ለተሽከርካሪዎች እንቅስቃሴ ብቻ ነው፡፡
3.በሞተር ኃይል የሚንቀሳቀሱ ተሽከርካሪዎች ከፍተኛ አደጋሊያደርሱብን ይችላሉ፡፡
4.በመንገድ ላይ የተተከሉ የመብራት ምልክቶች የሚሰሩትበኤሌክትሪክ ኃይል እገዛ ነው፡፡
5.ቢጫ የትራፊክመብራት ሲበራ እግረኞችም ሆኑ ተሽከርካሪዎች መንገዱን ሊያቋርጡ ይችላሉ፡
6.ኤች አይ ቪ ቫይረስየሚያጠቃው በሽታ ተከላካይ የሆነውን የሰዎች ነጭ የደምህዋስ ነው።
7.በኤች አይ ቪ ቫይረስ ምክንያት የሰዉነታችን በሽታ መከላከልአቅም ይዳከማል፡፡

ለ.ለሚከተሉትጥያቄዎችትክክለኛውንመልስበመምረጥመልሱ፡፡

1.ተሽከርካሪዎች የሚንቀሳቀሱት በምን ሀይል ነው፡፡
ሀ. በሞተር ሀይል ለ. በሰው ኃይል ሐ. በእንስሳት ኃይል መ. ሁሉም

2.አደጋ እንዳይደርስባቸው እግረኞች መዉሰድ ያለባቸው ጥንቃቄ

ሀ. የመኪና መንገድ ውስጥ ገብቶ መጓዝ

ለ. የመንገዱን ቀኝ ጠርዝ ይዞ መሄድ

ሐ. የእግረኛ መንገድ ይዞ መጓዝ

መ. ተገቢውን ጥንቃቄ አለማድረግ

3.የመኪና አደጋ ሊደርስ የሚችለው

ሀ. አሽከርካሪዎች ጥንቃቄ ስለሚያደርጉ

ለ. ሳይጠነቀቁ እግረኞች በመኪና መንገድ ውስጥ ገብተው የሚጓዙከሆነ

ሐ. መኪና አለመኖሩን ሳያረጋግጡ የመኪና መንገድን ለማቋረጥበሚደረግ ሙከራ

መ. ለ እና ሐ መልስ ይሆናሉ

4.የመኪና አደጋ ምን ያስከትላል?

ሀ. ህይወት ያሳጣል ለ. አካለ ጎደሎ እንድንሆን ሊያደርገን ይችላል

ሐ. የቤተሰባችን ቁጥር ያነሳል መ. ሁሉም መልስ ይሆናሉ

5.ኤች አይ ቪ በሰዉነታችን በየትኛዉ ፈሳሽ ዉስጥ ይገኛል?

ሀ. በደም ለ. በጡት ወተት ሐ. የመራቢ አካላት ፈሳሽ

መ. ሁሉም መልስ ይሆናሉ

6.የኤች አይ ቪ/ኤድስ መከላከያ መንገድ ያልሆነዉ የቱ ነዉ?

ሀ. መታቀብ

ለ.በአንድ ጓደኛ መወሰን

ሐ.በጋራ የጥርስ ብሩሽ መጠቀም

መ.ስለታም ነገሮችን በጋራ አለመጠቀም